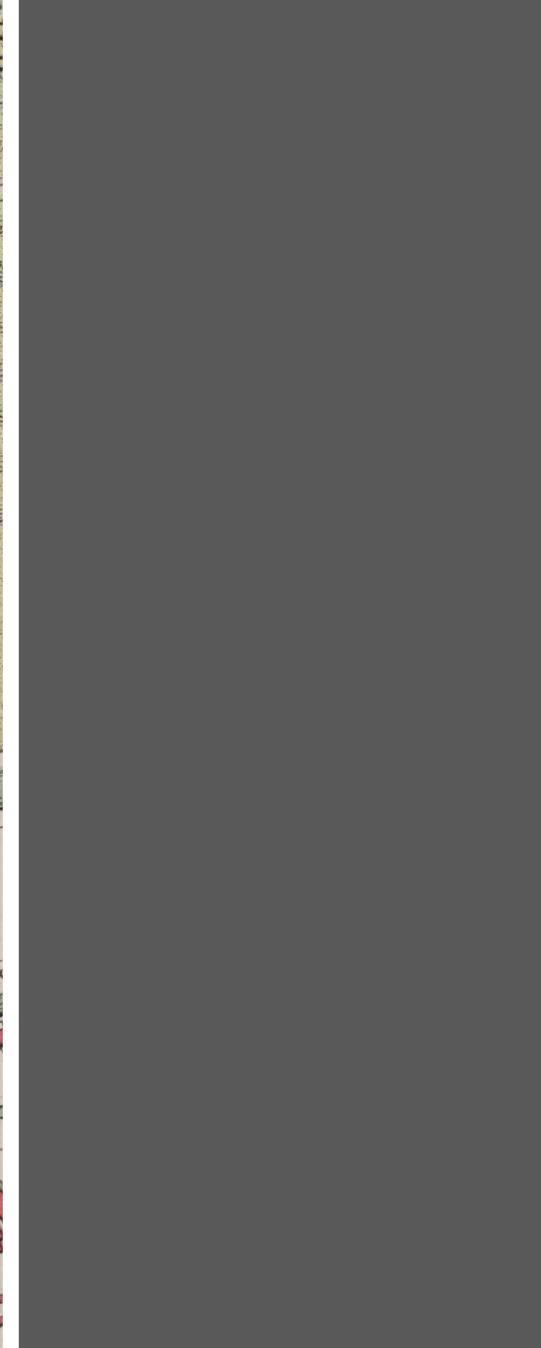

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

ADEDE ARCHEOLOGISCH RAPPORT 577

**Archeologienota
Roggestraat
GENT**

**VERSLAG VAN RESULTATEN:
BUREAUONDERZOEK**

VAN WETTER SEBASTIEN

HOREMANS BORIS

Colofon

Uitgever	ADEDE bvba
Jaar van uitgave	2020
Plaats van uitgave	Gent
Redactie	David Janssens
Kaartmateriaal	Sebastien Van Wetter
Coverafbeelding	Kaart van Saurel (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1d/Map_of_Ghent_by_Saurel.jpg)
ISSN	2033-6810

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van ADEDE bvba. ADEDE bvba is niet aansprakelijk voor eventuele schade voortvloeiend uit diens adviezen.

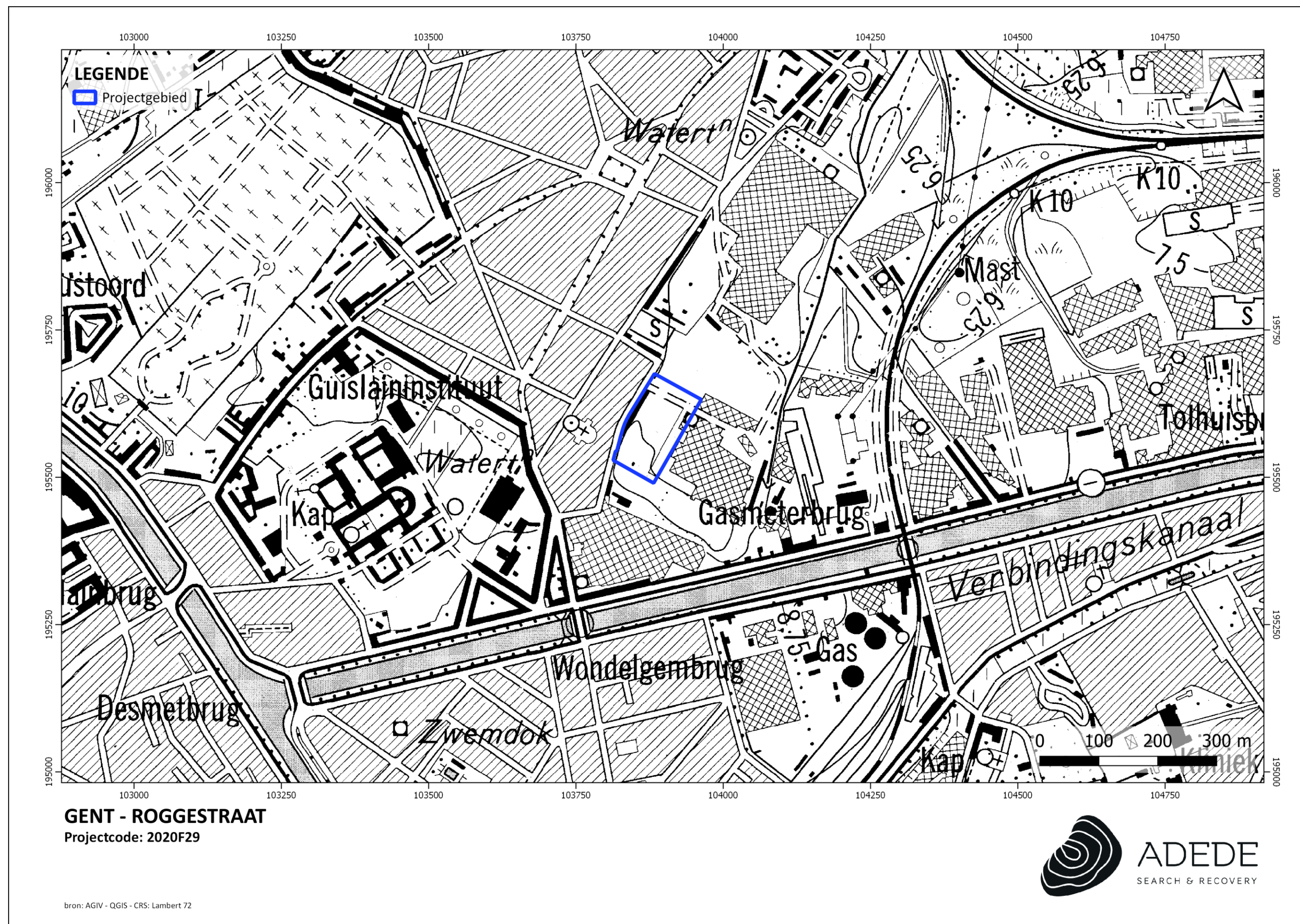
Inhoudsopgave

1	Administratieve fiche	- 5 -
2	Bureauonderzoek	- 11 -
2.1	Archeologische voorkennis	- 11 -
2.2	Aanleiding van het onderzoek.....	- 11 -
2.3	Doel van het onderzoek	- 12 -
2.4	Huidige situatie projectgebied	- 13 -
2.5	Beschrijving geplande werken.....	- 13 -
2.6	Randvoorwaarden	- 14 -
2.7	Werkwijze	- 14 -
3	Assessmentrapport.....	- 23 -
3.1	Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied.....	- 23 -
3.2	Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied	- 26 -
3.2.1	Geologische situering	- 26 -
3.2.2	Bodem	- 28 -
3.2.2.1	Bodemtypekaart.....	- 28 -
3.2.2.2	Potentiële bodemerosie	- 29 -
3.2.2.3	Erosiegevoeligheid.....	- 29 -
3.2.2.4	Landgebruik	- 30 -
3.3	Historische situering van het onderzoeksgebied	- 32 -
3.3.1	Algemene historische situering	- 32 -
3.3.2	Historische kaarten.....	- 35 -
3.3.2.1	Kaart van Jacob van Deventer (1559).....	- 35 -
3.3.2.2	Kaart van Horenbault (1619)	- 36 -
3.3.2.1	Kaart van Ferraris (1771 – 1778)	- 37 -
3.3.2.2	Atlas der Buurtwegen (1840)	- 38 -
3.3.2.3	Topografische kaart Vandermaelen (1846 – 1854).....	- 39 -
3.3.2.4	Kaart van Saurel 1878.....	- 40 -
3.3.3	Historische luchtfoto's	- 41 -
3.4	Archeologische situering van het projectgebied.....	- 45 -
4	Besluit	- 47 -
4.1.1	Archeologische waardering	- 47 -

4.1.2	Potentieel tot kennisvermeerdering	- 47 -
4.1.3	Afweging verder onderzoek	- 48 -
5	Bibliografie.....	- 49 -
6	Lijst van figuren	- 50 -

1 Administratieve fiche

Projectcode	2020F29
Site	Roggestraat - Gent
Projectsigle ADEDE	GEN-ROG
Ligging	Roggestraat 70, 9000 Gent
Topografische kaart	Zie plannr. 1
Kadaster	GENT, Afd. 10, Sie. K, percelen: 39V, 39W
Soort onderzoek	Bureauonderzoek
Aard van de vervolgw werken	nieuwbouwproject
Uitvoerder	ADEDE bvba
Erkenningsnummer ADEDE bvba	2015/00058
Erkend archeoloog	Simon Claeys 2017/00184
Tijdelijke bewaarplaats archief	ADEDE bvba
Bibliografische referentie	Van Wetter S., 2020, Archeologienota Roggestraat - Gent, ADEDE Archeologisch Rapport 577, Gent.
Grootte projectgebied	ca. 14608 m ²
Periode uitvoering	Juni 2020
Themen thesaurus Onroerend Erfgoed	Archeologienota, Bureauonderzoek
Verstoorde zones	Zie plannr. 4

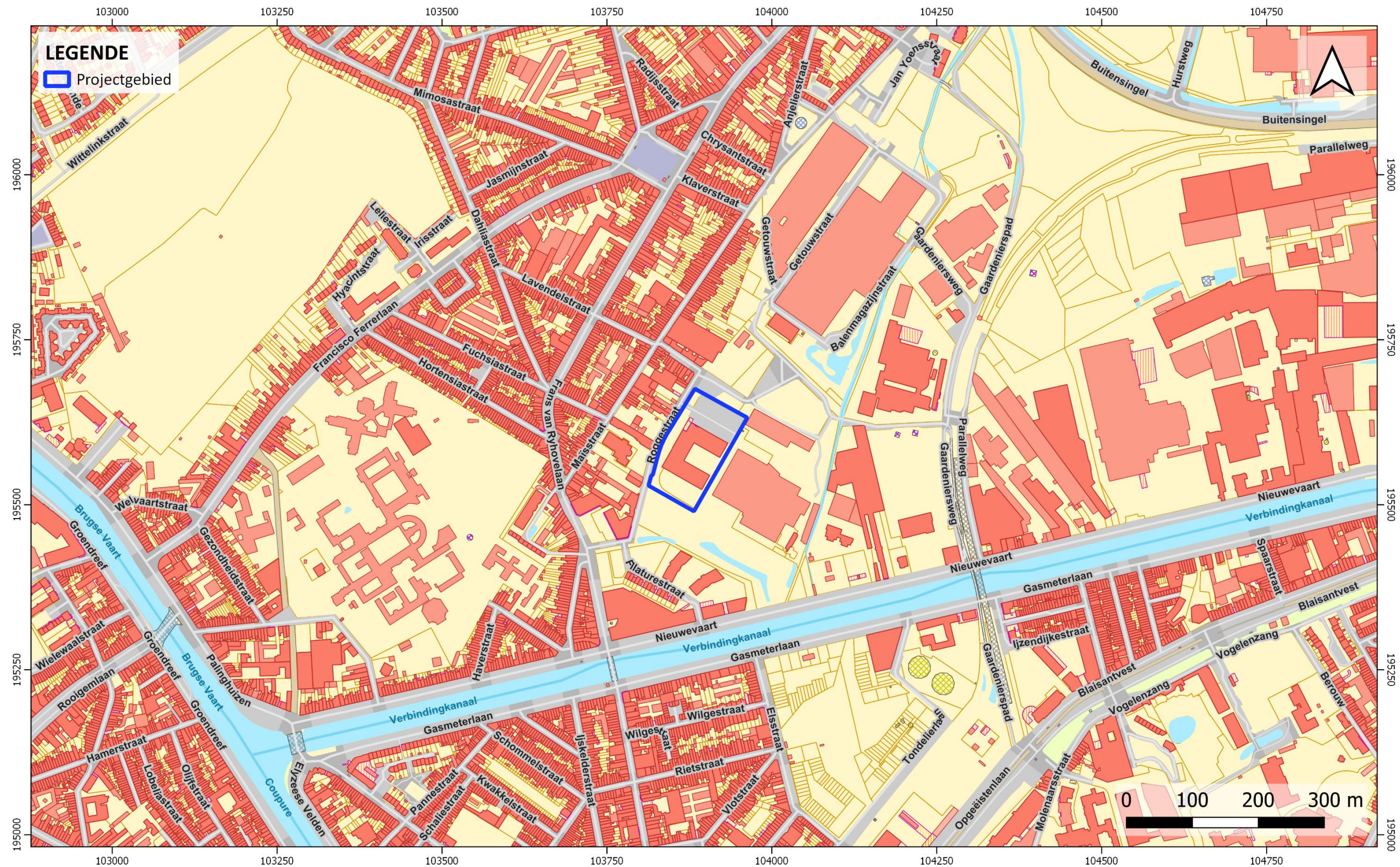

GENT - ROGGESTRAAT
Projectcode: 2020F29

bron: AGIV - QGIS - CRS: Lambert 72

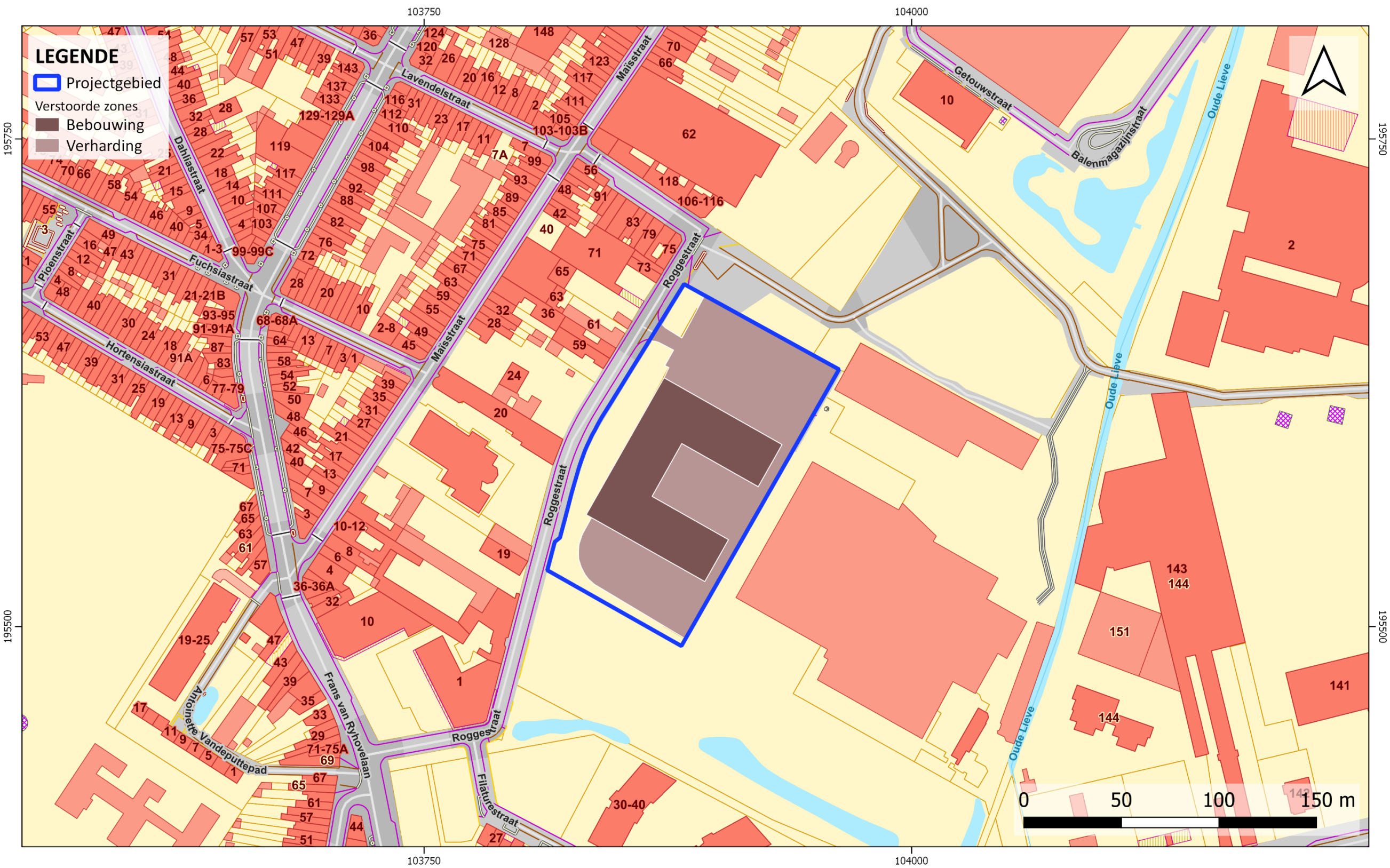
GENT - ROGGESTRAAT

Projectcode: 2020F29

bron: AGIV - QGIS - CRS: Lambert 72

ADEDE
 SEARCH & RECOVERY

GENT - ROGGESTRAAT
Projectcode: 2020F29

bron: AGIV - QGIS - CRS: Lambert 72

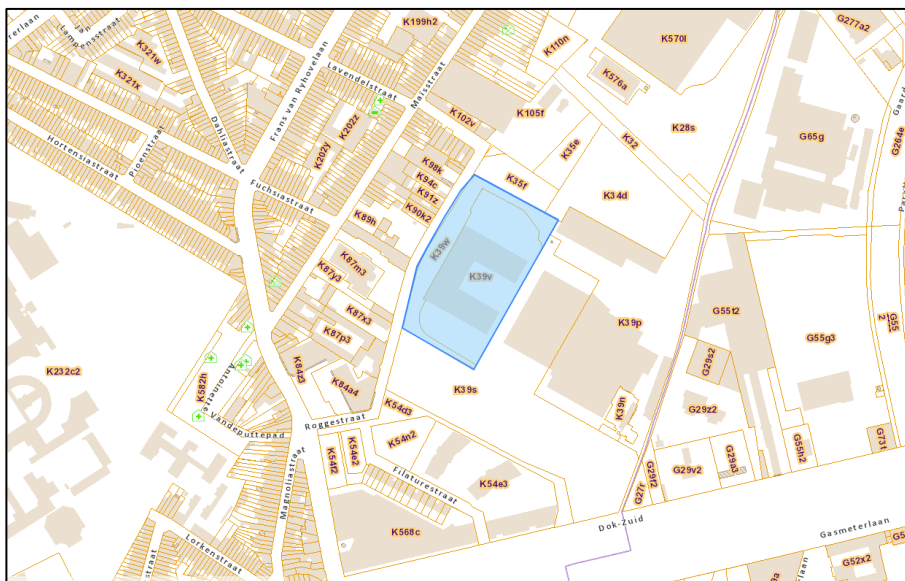
2 Bureauonderzoek

2.1 Archeologische voorkennis

Binnen het onderzoeksgebied werd tot op heden nog geen archeologisch (voor)onderzoek met ingreep in de bodem uitgevoerd. In de onmiddellijke omgeving van het projectgebied zijn wel een aantal CAI-meldingen terug te vinden die in de databank van de Centraal Archeologische Inventaris (CAI) zijn opgenomen. Deze meldingen geven zicht op een rijk archeologisch verleden in het gebied en worden besproken in §3.4 *Archeologische situering van het projectgebied*.

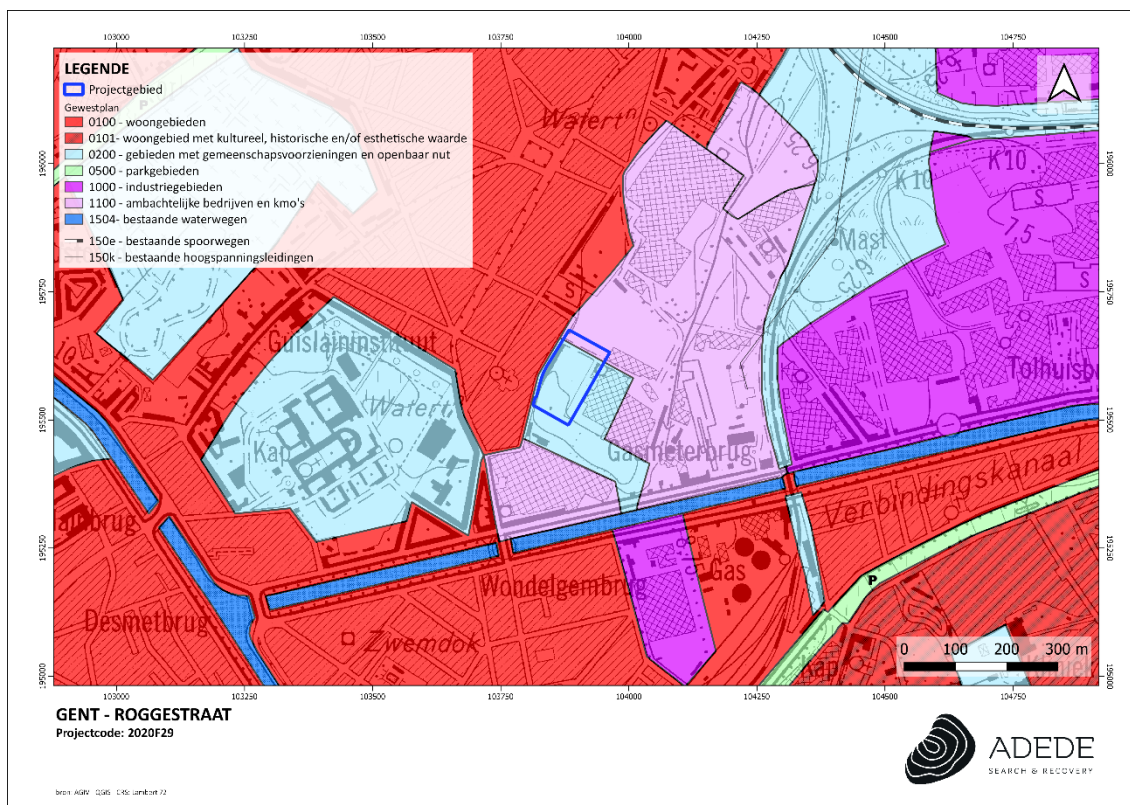
2.2 Aanleiding van het onderzoek

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande omgevingsvergunningsaanvraag ten behoeve van de aanleg van een nieuwbouw, waarbij de aanvrager een publiekrechtelijk rechtspersoon is. De stedenbouwkundige handelingen vinden deels plaats in een gebied bestemd als zone voor ambachtelijke bedrijven en KMO's, en deels in gebieden met gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut. Het betreft de kadastrale percelen 39v en 39w (Gent, afdeling 10, sectie K). De totale oppervlakte van het terrein bedraagt meer dan 3.000m² en de bodemingreep meer dan 1.000m². De initiatiefnemer is daarom verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

Figuur 1. Situering van het projectgebied op het kadasterplan. ¹

¹ Cadgis viewer: <https://eservices.minfin.fgov.be/ecad-web/#/>

Figuur 2. Situering van het projectgebied op het gewestplan.

2.3 Doel van het onderzoek

Deze archeologische nota heeft tot doel om door middel van de bestaande archeologische, geografische, geologische, en historische bronnen de mogelijkheid tot het aantreffen van archeologisch waardevolle sites binnen het projectgebied te onderzoeken. Aan de hand van de verzamelde informatie wordt vervolgens een programma van maatregelen opgesteld met het doel de archeologische kennis te bewaren voor de volgende generaties.

Volgende onderzoeksvragen worden in deze archeologienota behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied?
- Zijn er archeologische sites met relevante cultuurhistorische waarde gekend op of in de omgeving van het onderzoeksgebied?
- Hoe evolueerde het historisch landgebruik van het onderzoeksgebied?
- Hoe evolueerde de historische bebouwing van het onderzoeksgebied?
- Wat is de potentiële impact van de geplande werken op het cultuurhistorisch en archeologisch erfgoed?

2.4 Huidige situatie projectgebied

Het onderzoeksgebied is gelegen langs de Roggestraat in Gent. Het terrein wordt in hoofdzaak gekenmerkt door de aanwezigheid van een kazernegebouw van de Gentse brandweer. De kazerne staat centraal op het terrein en heeft een U-vorm waarbij de opening van de 'U' uitgaat op het oostzuidoosten. Langs en tussen de westelijke gevel van de kazerne en de Roggestraat ligt een brede gracht. Behalve de reep van het terrein tussen de gracht en de Roggestraat is nagenoeg het hele terrein voorzien van verharding voor wegenis of parkeergelegenheid. Onder de noordelijke vleugel van het gebouw, ter hoogte van de meest noordelijke punt, situeert zich een inrit naar de ondergrondse garage die zich onder de kazerne bevindt.

2.5 Beschrijving geplande werken

De geplande werken situeren zich ter hoogte van het parkinggedeelte ten noorden van de huidige kazerne en behelzen een nieuwbouwwuitbreiding van het huidige gebouw. De huidige kazerne blijft integraal behouden. Wat betreft voorafgaande sloopwerken zal dus enkel een uitbraak van de bestaande verharding ten noorden van de kazerne plaatsvinden. De voorziene nieuwbouw is onder te verdelen in 4 segmenten die aan elkaar grenzen. Het grootste segment zal 3 bouwlagen tellen, de drie andere 2 bouwlagen. De voorziene nieuwbouw beslaat een oppervlakte van ca. 1060m². De hele nieuwbouw zal bovendien worden voorzien van een kelderverdieping. Dit vergt een bodemingreep van ca. 4m diep.

Rondom de nieuwbouw wordt allerhande verharding voorzien. Het gaat hierbij om een nieuwe weg tegen en parallel aan de noordgrens van het onderzoeksgebied, verharding voor interne circulatie op het terrein, een fietspad en voetpad en enkele parkeerplaatsen. De verharding zal een bodemingreep van ca. -0,50m vergen. De resterende delen van het terrein worden ingevuld als groenzone.

Figuur 3. Situering van de geplande werken.

2.6 Randvoorwaarden

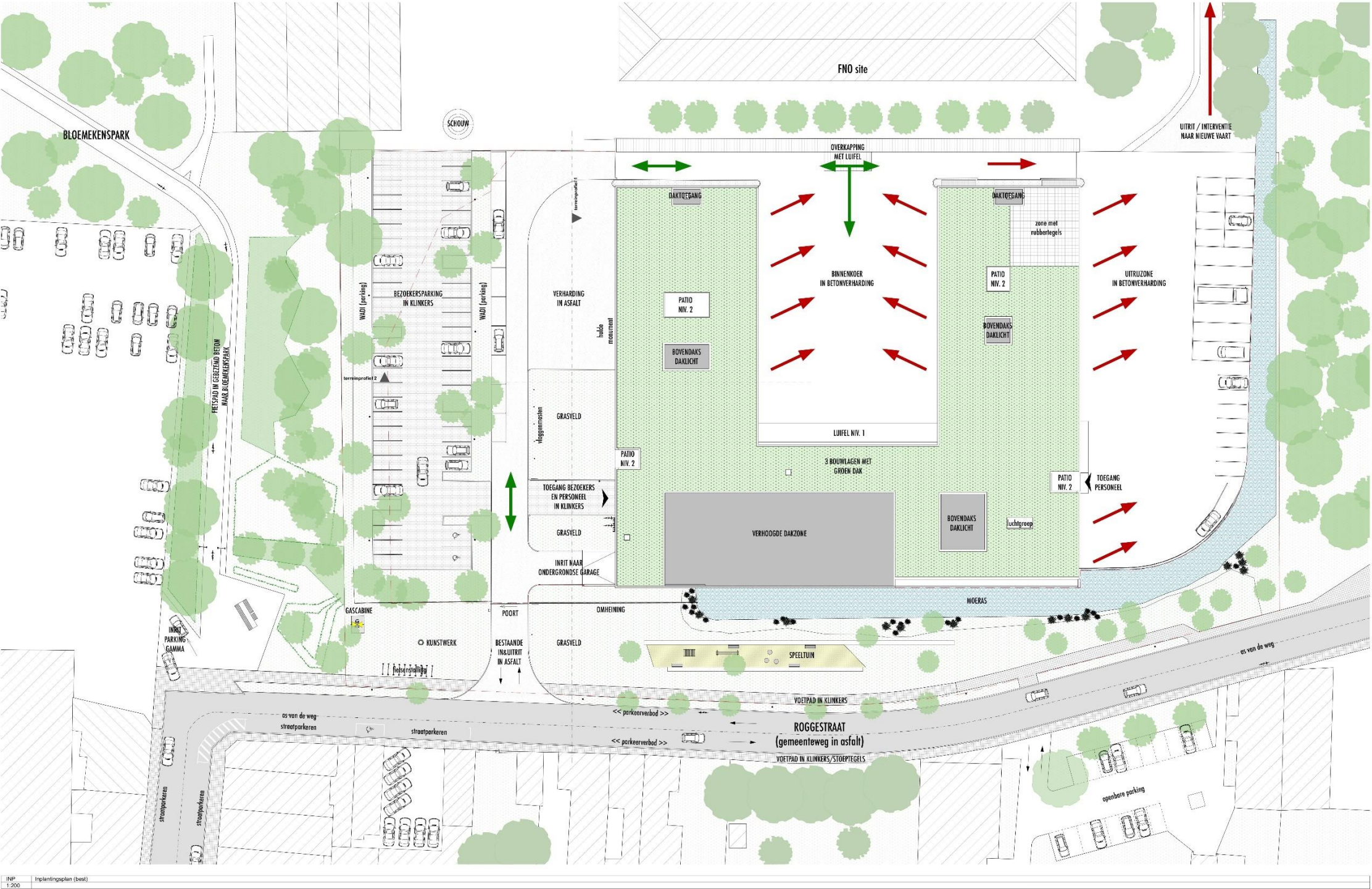
Aangezien de bestaande parking nog in gebruik is en nog moet verwijderd worden zal een verderzetting van het archeologische (voor)onderzoek in uitgesteld traject gebeuren.

2.7 Werkwijze

Dit bureauonderzoek heeft tot doel de aanwezigheid en de bewaringstoestand van de archeologische resten binnen het projectgebied in te schatten, alsook de impact van de geplande werken op het aanwezige archeologische erfgoed. Op basis van de verworven kennis kunnen concrete aanbevelingen geformuleerd worden voor een eventuele verder prospectie-/opgravingsstrategie. De archeologische verwachting van het projectgebied wordt gebaseerd op gekende geologische, landschappelijke, archeologische, historische en geografische bronnen. Hiervoor wordt beroep gedaan op gekende literatuur, de Centraal Archeologische Inventaris, het Geoportaal van Onroerend Erfgoed en de Databank Ondergrond Vlaanderen. Dit alles wordt vervolgens samengelegd met topografische kaarten, recente luchtfoto's, kadasterkaarten en plannen van de gekende/geplande toestand.

Overzicht geconsulteerde kaarten:

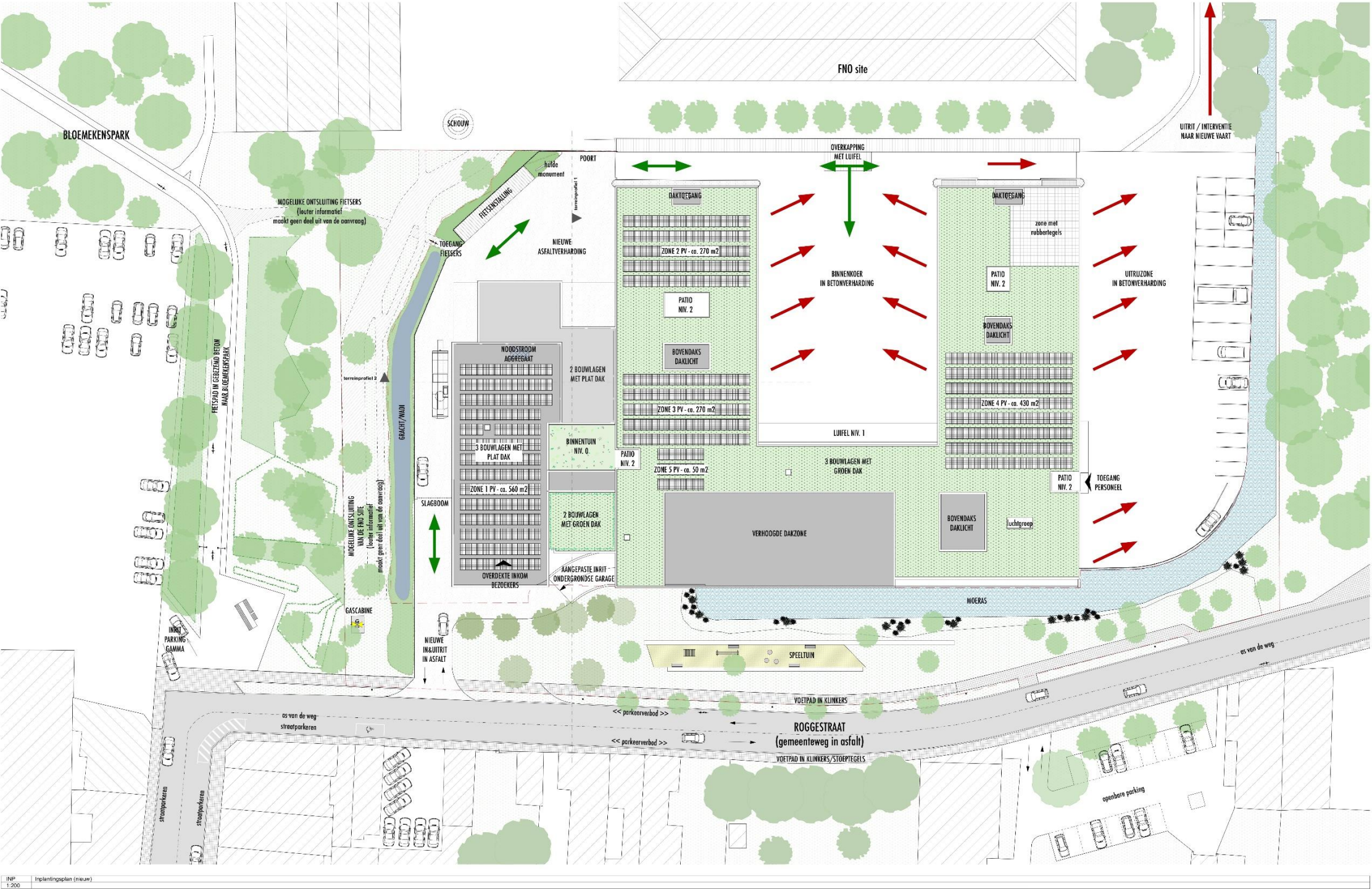
- Onderzoeksgebied:
 - Inplantingsplan huidige toestand
 - Inplantingsplan geplande toestand
 - Doorsnede bestaande toestand
 - Doorsnede nieuwe toestand
- Geografische/geo (morfo)logische en bodemkundige situering:
 - Topografische kaart
 - Orthofoto
 - Kadasterkaart
 - Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II
 - Tertiair geologische kaart
 - Quartair geologische kaart
 - Bodemtypekaart
 - Potentiële bodemerosiekaart
 - Erosiegevoeligheidskaart
 - Bodemgebruiksbestand
 - Gewestplan
- Historische situering:
 - Kaart van Deventer
 - Kaart van Horenbault
 - Kaart van Villaret, 1745 – 1748
 - Kaart van Ferraris, 1777
 - Atlas der Buurtwegen, 1840
 - Kaart van Vandermaelen, 1846-1854
 - Kaart van Saurel
 - Luchtfoto's
- Archeologische situering:
 - Geoportaal Centraal Archeologische Inventaris
 - Inventaris Onroerend Erfgoed

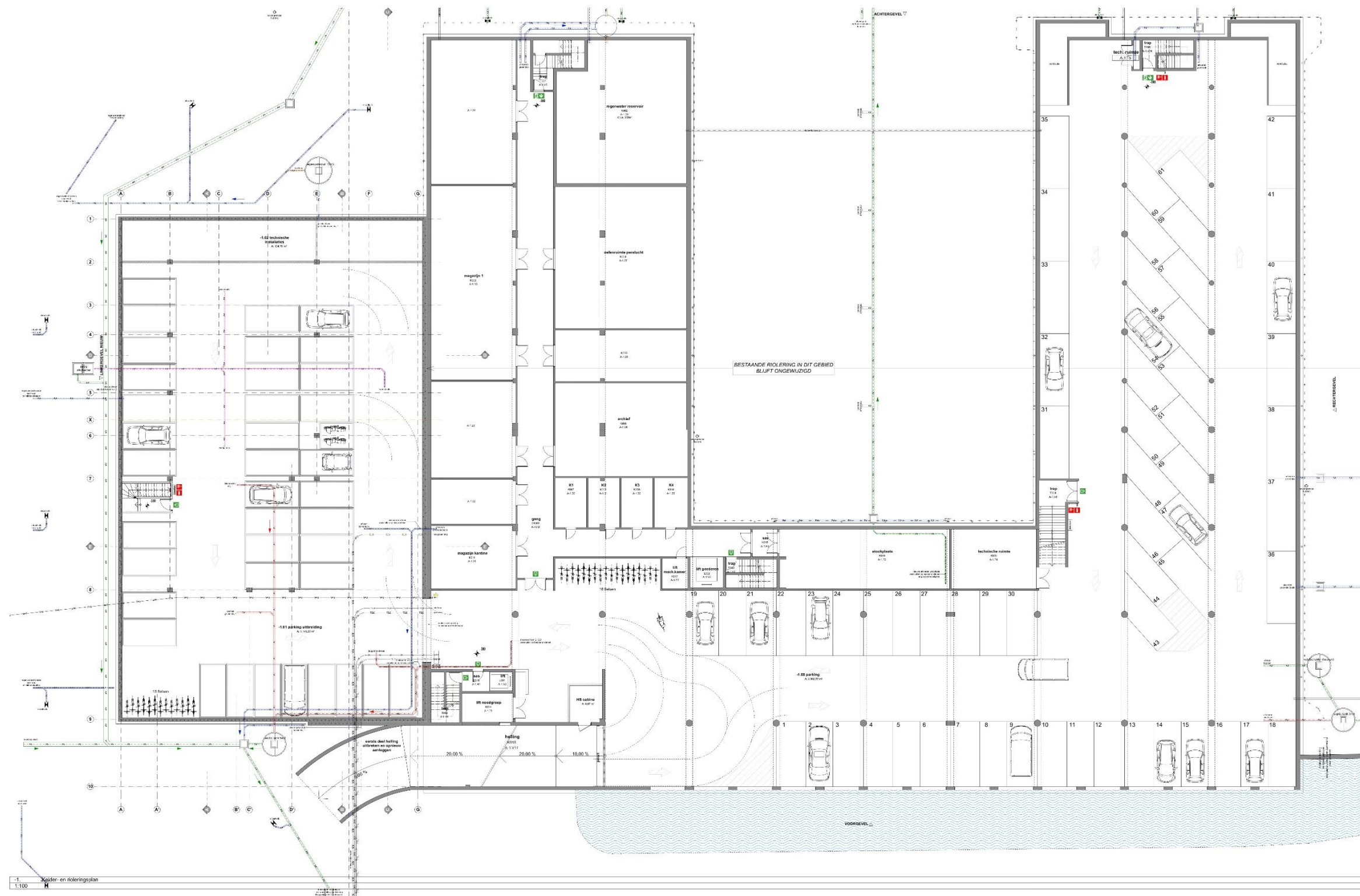

LEGENDA:

BRANDCOMPARTMENTERING:

OVERZICHTSPLAN:

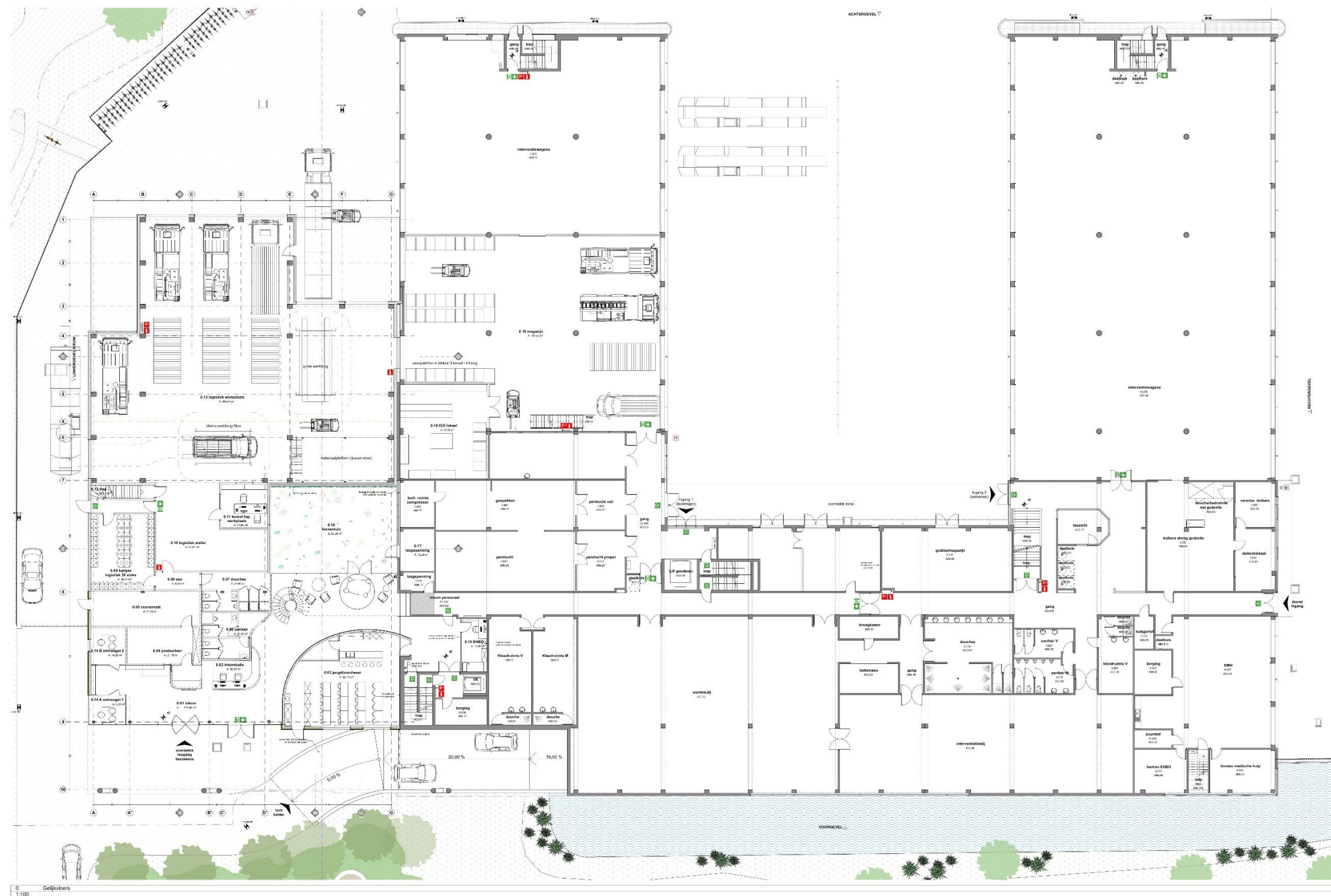
LEGENDE:

BRANDCOMPARTIMENTERING:

OVERZICHTSPLAN:

ARCHITECTUURPLANNEN NIEUW
Kelder & rioleringsplan

AR2

LEGENDE:

BRANDCOMPARTIMENTERING:

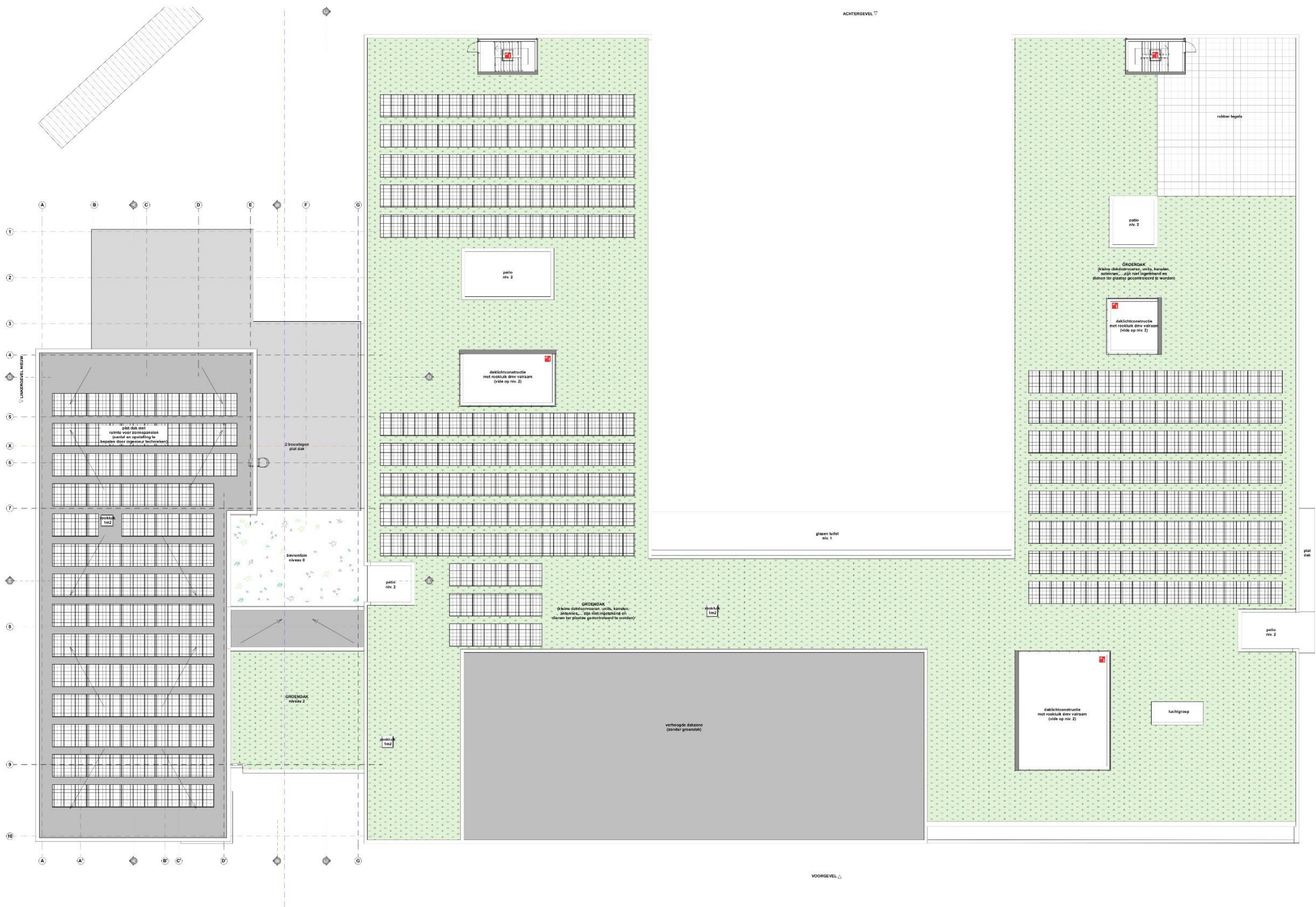
OVERZICHTSPLAN:

**ARCHITECTUURPLANNEN NIEUW
Gelijkvloers**

AR3

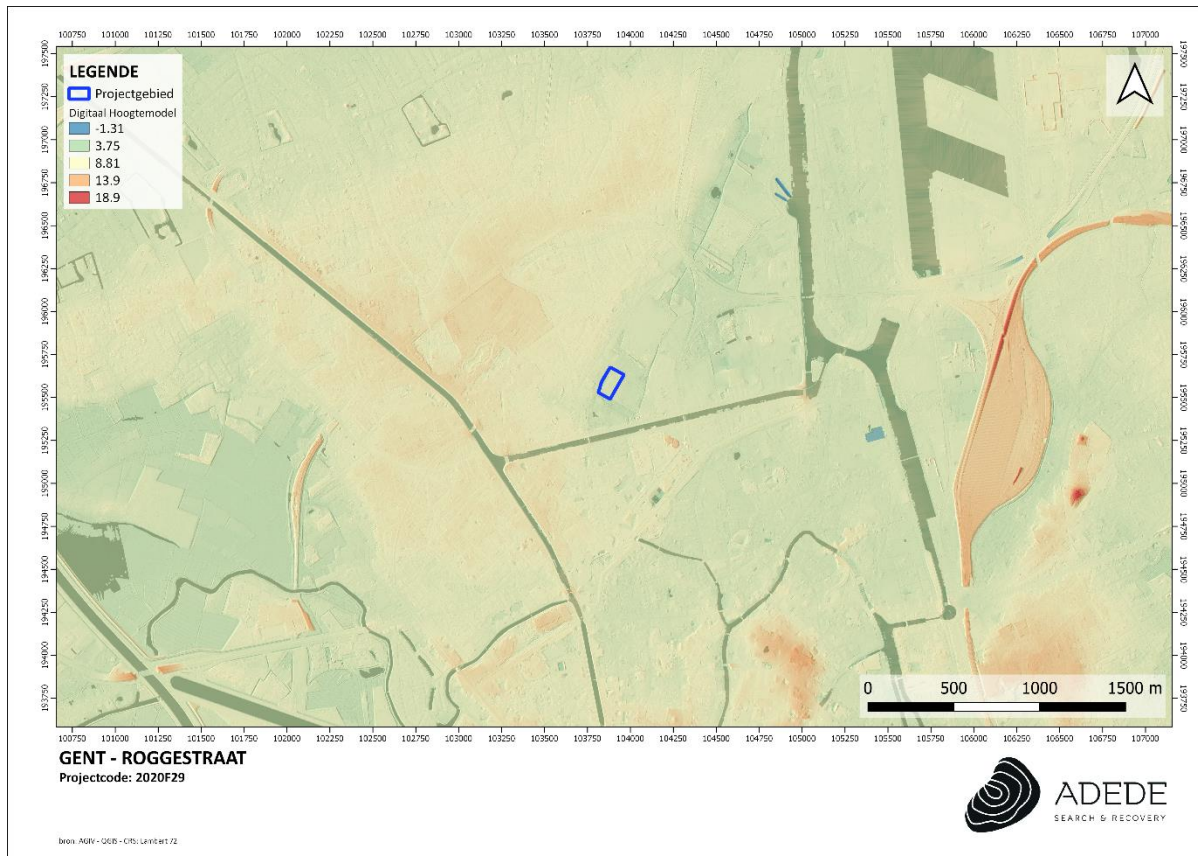

LEGEND:

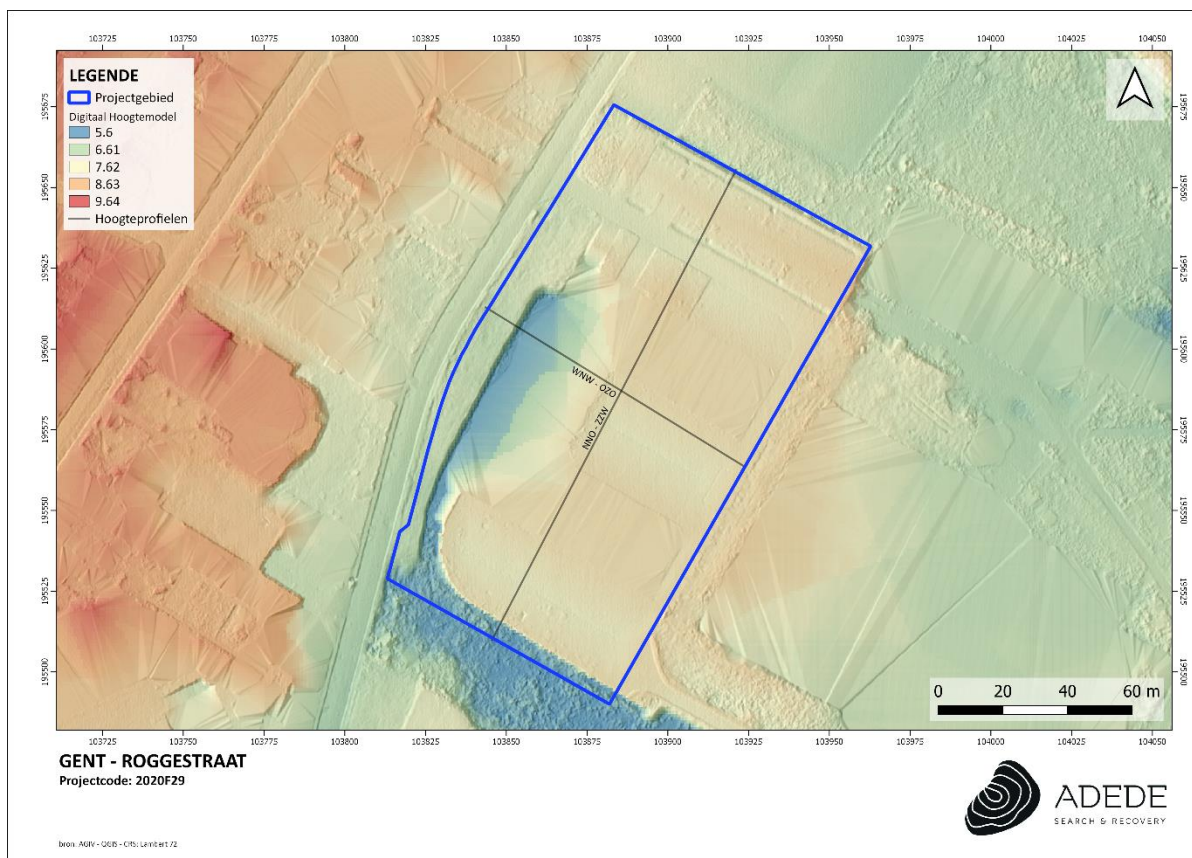
BRANDCOMPARTMENTERING:

OVERZICHTPLAN:

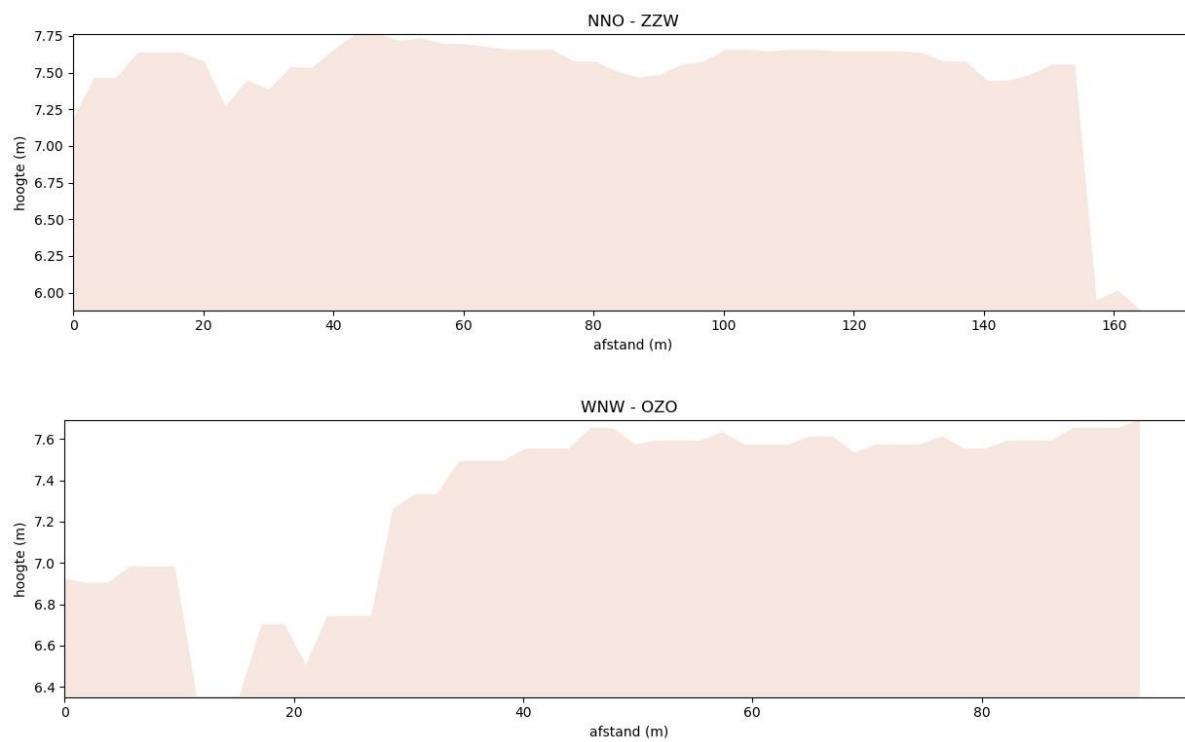
Het onderzoeksgebied situeert zich in de laagvlakte ten noorden van Gent. Op microniveau, binnen de contouren van het onderzoeksgebied, is het reliëf met een hoogte die schommelt rond 7,50m TAW nagenoeg biljartvlak. Parallel aan de westgrens van het onderzoeksgebied bevindt zich een gracht die afwatert naar een drassig bosgebied net ten zuiden van het onderzoeksgebied. Het terrein lijkt binnen bepaalde delen te zijn opgehoogd.

Figuur 5. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m.

Figuur 6. Situering van het projectgebied op het DHMVI, digitaal terreinmodel 1m (detail).

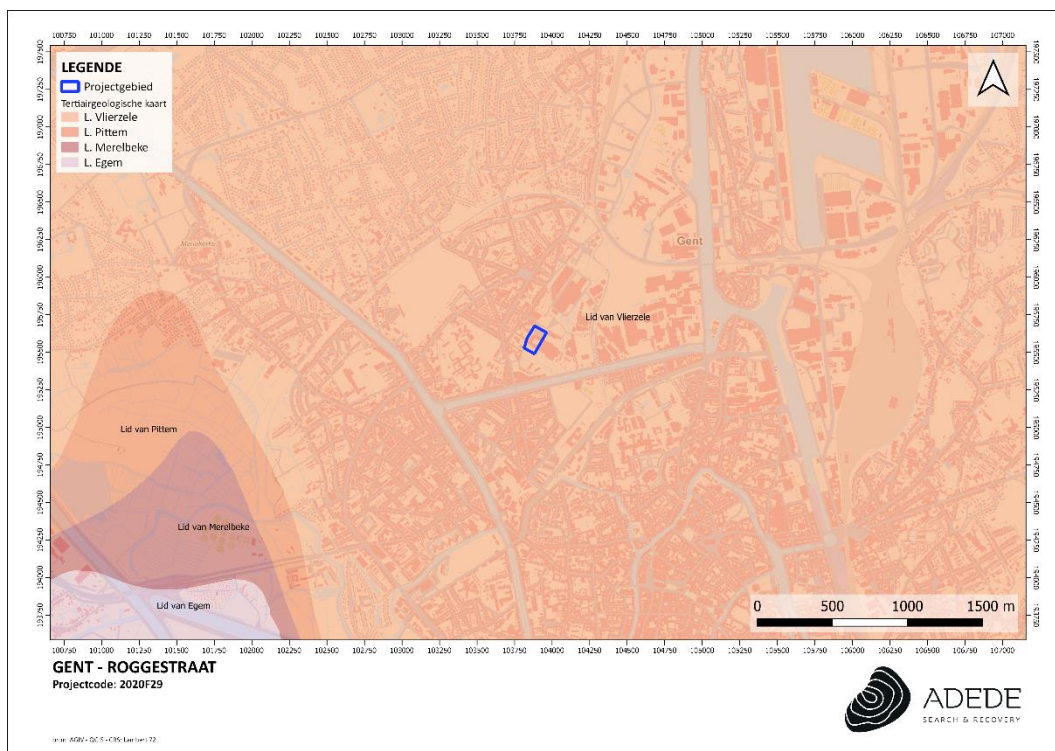
Figuur 7. Hoogteprofielen van het projectgebied.

3.2 Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied

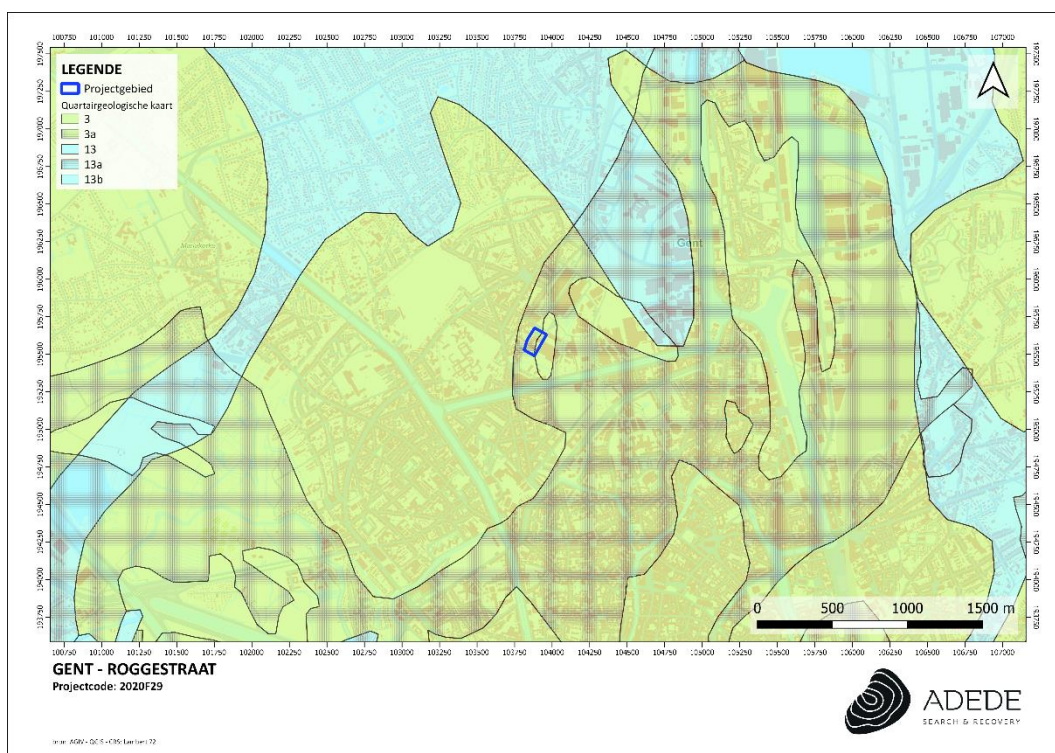
3.2.1 Geologische situering

De tertiair geologische kaart (1:50.000) geeft de lithologie van de afzettingen onder de quartaire afzettingen weer. De top van het Tertiaire niveau ligt tussen de -5 en -10m TAW. Op de tertiair geologische kaart is te zien dat net onder de quartaire afzettingen de Formatie van Gentbrugge gelegen is, meer bepaald het **Lid van Vlierzele (GeVI)**. De formatie maakt deel uit van de Ieper Groep, dagzoomt in Oost- en West-Vlaanderen en bereikt haar maximale dikte van 50m in het noorden van België. De sedimenten, bestaande uit klei-, silt- en zandlagen werden afgezet in de zee die het noorden van België bedekte in het Ypresiaan (Vroeg-Eoceen). Tevens worden deze sedimenten gekenmerkt door zeldzame macrofossielen. De Formatie van Gentbrugge omvat drie leden: aan de basis het Lid van Merelbeke (siltige klei en kleig silt), gevolgd door het Lid van Pittem en Vlierzele. Laatstgenoemde leden zijn zeer moeilijk te onderscheiden. Beide worden gekenmerkt door glauconiethoudend, fijn tot middelmatig zand en silt waarbij de gelaagdheid (horizontaal en kruisgewijs) wordt verstoord door bioturbatie. De leden verschillen van mekaar in kleigehalte. Het Lid van Pittem bestaat uit glauconiethoudende laagjes kleig-siltig zeer fijn zand met kleig-zandige grove silt. In de sedimenten werden getijdegeulen uitgeschuurd waardoor de dikte van de leden enorm kan variëren. Het Lid van Vlierzele en dat van Pittem hebben een maximale dikte van respectievelijk 20m en 15 à 20m. Tevens komen zandsteenbanken (gelithificeerd zand) voor, die in dunne pakketten uiteen kunnen vallen. Deze worden bij het lid van Pittem gekenmerkt door de plaatselijke aanwezigheid van grote hoeveelheden fossielafdrukken.

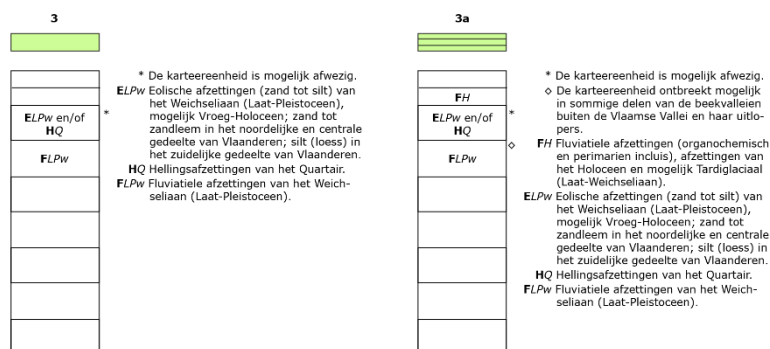
De quartair-geologische profieltypekaart (1:200.000) geeft aan dat in het projectgebied Holocene en/of Tardiglaciale fluviatiele afzettingen bovenop de pleistocene sequentie aanwezig zijn. De afzettingen in het projectgebied behoren tot **type 3(a)**. Het gaat om fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen). Deze sedimenten worden gevolgd door eolische afzettingen (zand tot silt) van het Laat-Pleistoceen, mogelijks Vroeg-Holoceen en/of hellingsafzettingen van het quartair. Het betreft zand tot zandleem, te wijten aan de noordelijke ligging van het onderzoeksgebied binnen Vlaanderen. Tenslotte komen er nogmaals fluviatiele afzettingen voor, zowel organochemisch en primair, daterend van het Holoceen of mogelijks Tardiglaciaal.

Figuur 8. Situering van het projectgebied op de tertiair geologische kaart.

Figuur 9. Situering van het projectgebied op de quartaair geologische kaart.

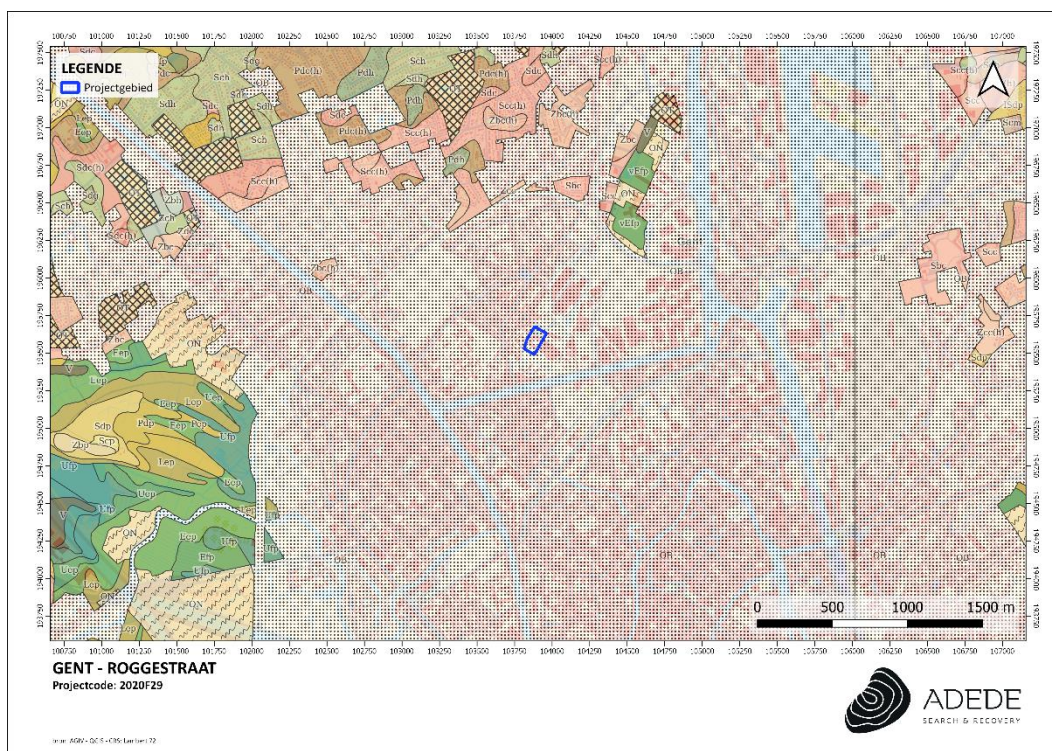

Figuur 10. Uitleg types op de quartair geologische kaart.

3.2.2 Bodem²

3.2.2.1 Bodemtypekaart

Op de bodemtypekaart staat het projectgebied gekarteerd als **OB**, wat duidt op een bebouwde zone waarbij het bodemprofiel gewijzigd of vernietigd is door ingrepen van de mens. Deze bodems weerspiegelen niet het originele bodemprofiel. Binnen een straal van 500m komen geen andere bodemtypes voor.

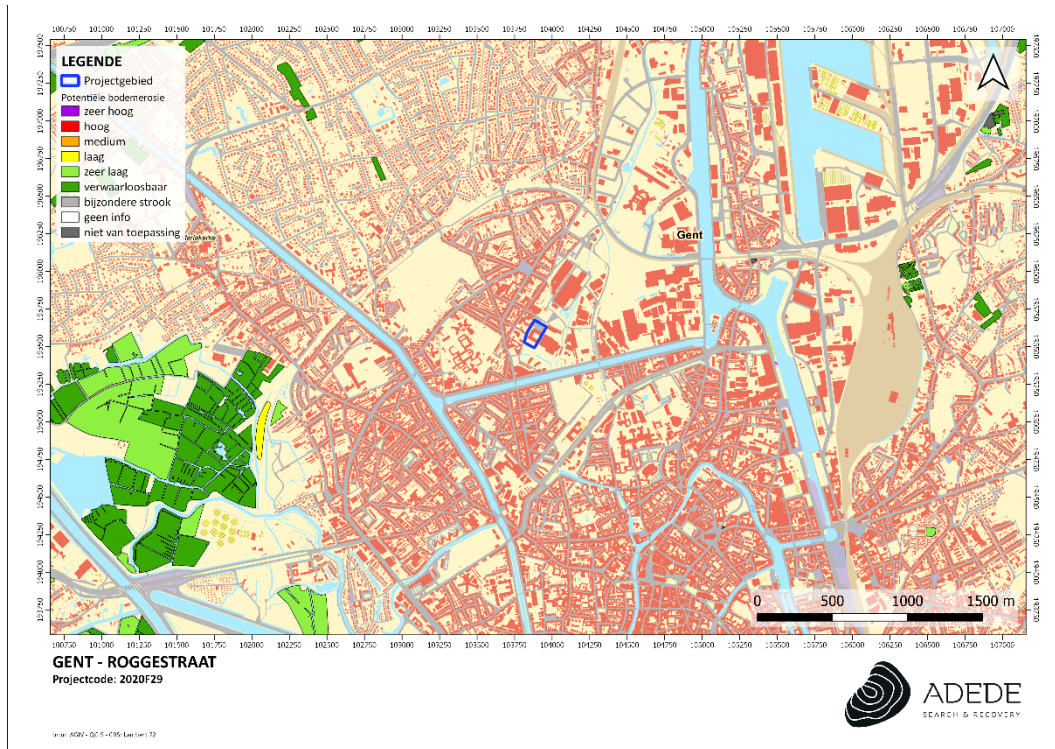

Figuur 11. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart.

² <https://www.geopunt.be/>

3.2.2.2 Potentiële bodemerosie

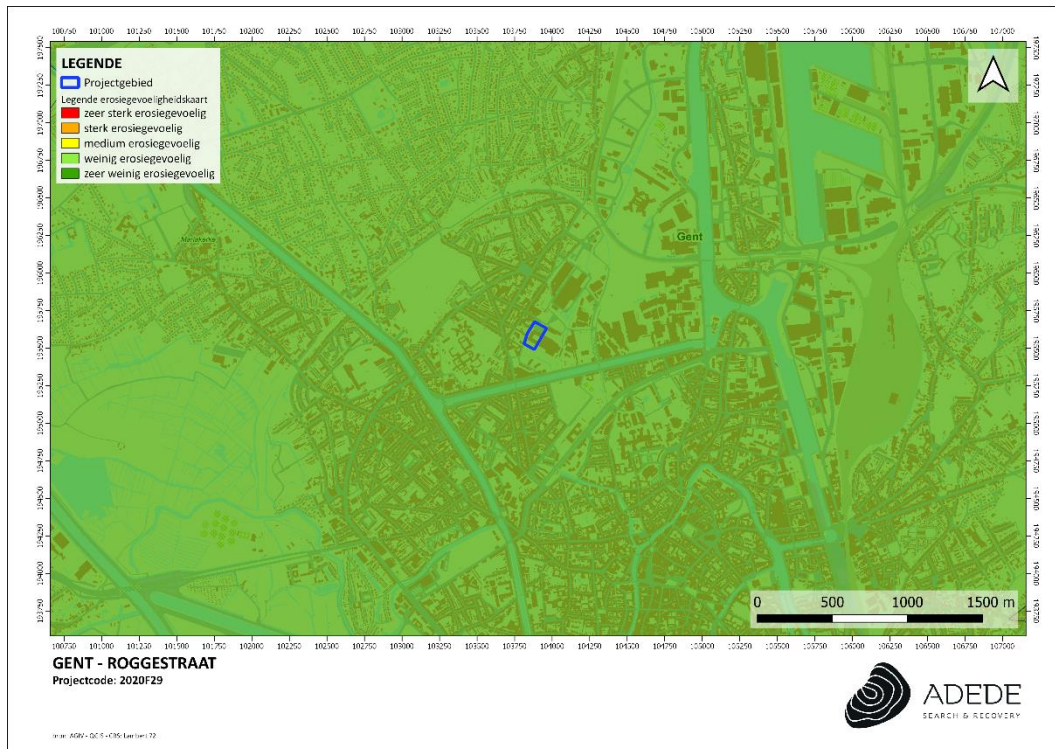
Aan de hand van de potentiële bodemerosiekaart kunnen geen uitspraken gedaan worden naar bodemerosierisico's. Het dichtstbijzijnde gekende perceel, dat een verwaarloosbare erosie weergeeft, ligt op ruim 1 kilometer van het onderzoeksgebied.

Figuur 12. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart.

3.2.2.3 Erosiegevoeligheid

Op de erosiegevoeligheidskaart van de Vlaamse gemeenten, die zoals de naam laat vermoeden een inschatting maakt per gemeente, staat het projectgebied ingekleurd als donkergroen, wat neerkomt op **zeer weinig erosiegevoelige bodems**.

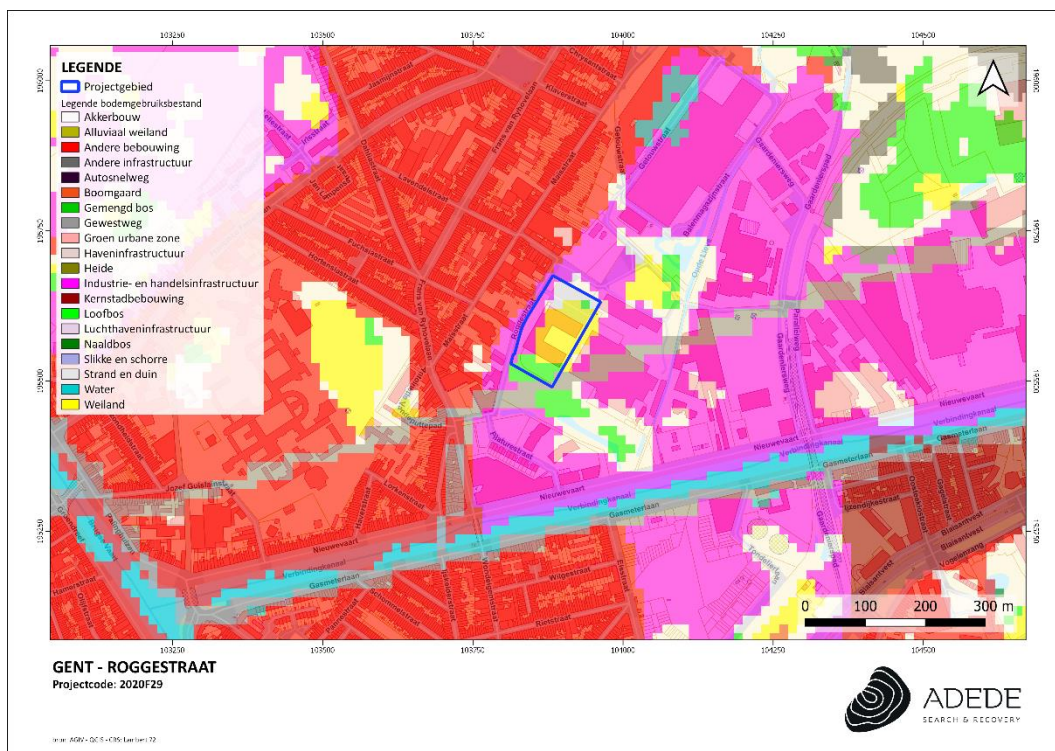

Figuur 13. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart.

3.2.2.4 Landgebruik

Om het landgebruik ter hoogte van het onderzoeksgebied na te gaan werd gebruikt gemaakt van het bodemgebruiksbestand, opname 2001. Hierop valt te zien dat het onderzoeksgebied als volgt gekarteerd staat:

- **Industrie- en handelsinfrastructuur:** Het grootste deel van het gebied wordt bedekt door artificiële structuren. Deze infrastructuur (gebouwen, loodsen, ...) hebben een industriële of handelsfunctie. Het grootste deel van het onderzoeksgebied is hiervoor in gebruik.
- **Akkerbouw:** Hierbij wordt de bodem gebruikt in rotatiesystemen waarbij jaarlijks gewassen worden geoogst, inclusief braakland.
- **Loofbos:** Vegetatieformatie die voornamelijk uit loofbomen bestaat.

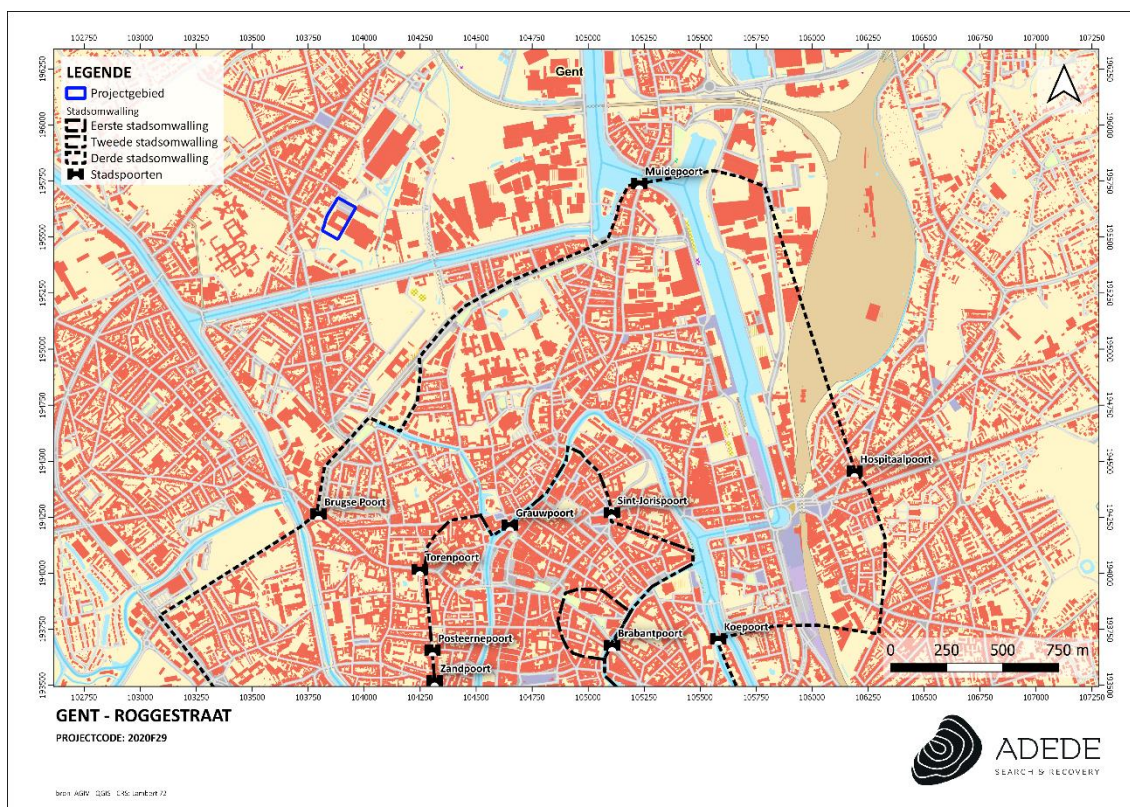

Figuur 14. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.

3.3 Historische situering van het onderzoeksgebied

3.3.1 Algemene historische situering

Het onderzoeksgebied bevindt zich buiten de historische stadskern van Gent. In de late 10de eeuw werd de eerste omwalling reeds overschreden en ontplooidde de oorspronkelijke handelsnederzetting zich in westelijke richting tot over de Leie. Deze uitbreiding was het gevolg van zowel economische als demografische groei. De onregelmatige vorm van de Gentse binnenstad (ook wel De Kuip genoemd) is een weerspiegeling van de grachtengordel van omstreeks 1100 waarbij delen van de Schelde en de Leie werden aangevuld met gegraven grachten. Langzamerhand verplaatsten de handels- en havenactiviteiten zich van de Schelde naar de Leie: de binnenhaven ontwikkelde zich aldus vanaf de 13de eeuw³. Tegen het einde van de 14de eeuw had de inmiddels derde Gentse stadsomwalling een omtrek bereikt van ongeveer 12,5 kilometer. Van het omwalde gebied van ca. 644ha was slechts 200ha bebouwd⁴.

Figuur 15. Situering van het projectgebied met aanduiding stadsomwallingen en -poorten

Gedurende de 13de eeuw, tijdens relatief vredige tijden, was het voornamelijk de gunstige ligging van Gent aan Vlaanderens twee belangrijkste rivieren die voor de ontwikkeling van de binnenhaven zorgde

³ L. Charles & M.C. Laleman, *Het Gent Boek*, Gent, 2006, p. 51. & M.C. Laleman et al., *Het Panoramisch Gezicht op Gent 1534*, *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis & Oudheidkunde te Gent*, nr. 68, 2014, Gent, p. 167.

⁴ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/122210>

en bijgevolg voor de ontwikkeling van Gent tot middeleeuwse grootstad. Hoewel Gent zich in het binnenland bevindt, is de stad nooit opgehouden deze gunstige natuurlijke waterverbindingen verder te benutten. Aansluiting met het internationale zeevaartverkeer werd verkregen door, naar gelang de economische en politieke eisen, kanalen te graven in verschillende richtingen. Zo werd bijvoorbeeld reeds in het midden van de 13de eeuw de Lieve uitgegraven om een verbinding te creëren met Brugge en Damme⁵. Dankzij het valoriseren van deze waterwegen en de aansluiting die werd gevonden met het internationale zeevaartverkeer bleef de stad groeien. Langzamerhand werden de onbebouwde zones in het stadscentrum opgevuld en pas aan het einde van de 15de eeuw en het begin van de 16de eeuw werden aanpassingen aan de omwalling nodig. Herhaaldelijke aanvallen en oorlogen hadden een versterkte stadsomwalling tot gevolg. De meest ingrijpende wijzigingen vonden plaats in 1539-1540 wanneer de stad gedeeltelijk werd ontmanteld, de binnenpoorten werden afgeschaft en een dwangburcht werd opgericht. Dit bastion werd al snel terug verlaten en gedeeltelijk ontmanteld, maar de dringende noodzaak voor een aaneensluitende stadsversterking met dammen, vesten en bastions bestand tegen de nieuwe krijgsmiddelen bleef bestaan⁶. In diezelfde periode (na 1530) kende Antwerpen een snelle groei tot belangrijk handelscentrum. Als reactie hierop richtten de Gentenaren hun blik richting Westerschelde in plaats van het Zwin, dat ondertussen verzand was, als uitweg naar de zee. Om verbinding te maken met de toenmalige voornaamste commerciële ader van Europa was een vorstelijk octrooi nodig. Gezien Keizer Karel V zijn geboortestad genegen was, liet hij in 1545 door landmeter Frans van de Velde een kanaalplan ontwerpen. Twee jaar later werd de toestemming verleend om met graafwerken te beginnen voor een kanaal tussen Gent en de Landdijk. Nog eens twee jaar later werd een doorsteek gemaakt naar de Westerschelde en werd er een schutsluis gebouwd. De Gentenaren hadden, ondanks hevige protesten van de Antwerpenaren die de concurrentiestrijd al voelden aankomen, eindelijk hun kanaal en hun sas. Op die manier werd -via de zogenaamde Sasse Vaart- een nieuwe rechtstreekse verbinding gecreëerd met de Westerschelde en zo ook met de zee. Keizer Karel toonde zijn steun aan het Gentse project in 1556 door er ostentatief gebruik van te maken om naar Vlissingen te varen alwaar hij verder afreisde naar Spanje⁷. De Sassevaart vertrok vanuit Gent ter hoogte van de huidige Sassekaai, aan het huidige Neuseplein/Gent Tolpoort. Een verbinding tussen de Sassevaart en de Lieve werd gevormd door het Meerhemkanaal, dat ook wel Schipgracht of Burggravenstroom werd genoemd.

Het onderzoeksgebied ligt nabij wat de kern moet geweest zijn van het Oude Wondelgem of het Wondelgem binnen het Vrije van Gent. Reeds in de 6de eeuw van onze tijdsrekening was Gent

⁵ J. Decavele, *De eeuwenoude Gentse zeehavenambitie*, Gent, 2010, pp. 1-2.

⁶ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/122210>

⁷ L. Charles & M.C. Laleman, *Het Gent Boek*, Gent, 2006, p. 138 ;p. 143 & J. Decavele, *De eeuwenoude Gentse zeehavenambitie*, Gent, 2010, pp. 1-2.

omgeven door een krans van middeleeuwse nederzettingen⁸. Dit was ook het geval ten noordwesten van Gent, waar het oude Wondelgem en noordwaarts daarvan Marca-Vroonstalle (de tegenwoordige gemeente Wondelgem) lagen. Vroonstalle was trouwens het belangrijkste exploitatiecentrum met hoeve van het Merovingische kroondomein Marka. Wondelgem en Vroonstalle zijn een Merovingisch toponiem. De eerste vermelding (Gundinglehem) komt pas de eerste maal voor in een oorkonde van 967 over de bezittingen van de Sint-Baafsabdij. De oude Sint-Catharinakerk, parochiekerk van Wondelgem, wordt in de literatuur vermeld als een natuurstenen Romaanse kerk uit het begin van de 12de eeuw. In 1200 werd Wondelgem een zelfstandige nederzetting met de volgende begrenzing: ten noorden liep de Durme-Kale; ten oosten vloeide de Schipgracht en de Lieve; ten westen werd Wondelgem gescheiden van Mariakerke door een grens die uitliep op de Rietgracht die dan in zuidwestelijke richting afboog. De Sint-Catharinakerk werd in volle beeldenstormtijd (1579) verwoest en stond in de omgeving van de huidige watertoren (hoek Anjelierstraat-Maïsstraat). Bij het herstel van onze gewesten na de beeldenstormtijd werd er besloten om de nieuwe Sint-Catharinakerk in Vroonstalle te bouwen, op het gedeelte van Wondelgem buiten het Vrije van Gent. De Rietgracht (huidige Grensstraat) scheidde beide Wondelgемdelen. In 1683 werd daar de eerste steen gelegd van de nieuwe Sint-Catharinakerk. De oude kerk zou dan volledig gesloopt zijn. Wondelgem is lange tijd een landelijke omgeving gebleven met boerderijen en walsites. Door de nabijheid van Gent en de aangename ligging bouwden rijke families er al gauw hun luthoven. In de 19de-20ste eeuw ontstond een stedelijk gordelweefsel met enerzijds de fijnmazige structuur van een woonwijk en anderzijds de weinig doordringbare nevenschikking van bedrijfsgebouwen. In 1827 startte een grootschalige aanleg van haveninfrastructuur te Gent⁹. De Sassevaart werd omgevormd tot het kanaal Gent-Terneuzen. Daarna werden op de linkeroever textiel fabrieken opgetrokken door o.a. Filature de la nouvelle Orléans (net ten oosten van het onderzoeksgebied), Galveston, Parmentier en Van Hoegaarden en Cie. Tussen 1897 en 1907 werden de meeste straten ten oosten van de inmiddels opgerichte Westerbegraafplaats aangelegd (onder meer de Mimosa-, Dahlia- en andere bloemenstraatnamen). De Frans van Ryhovelaan (1907) werd de belangrijkste verkeersader samen met de in 1910 getrokken Francisco Ferrerlaan, dwars doorheen het gebied en bebouwd met doorsnee arbeiderswoningen. In 1914 werd nog een nieuwe kerk, de Sint-Vincentius-a-Paulokerk gebouwd in de Maïsstraat (net ten westen van het onderzoeksgebied)¹⁰.

⁸ DE POTTER, F. & BROECKAERT, J., *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen. 2e deel Evergem, Loochristi, Heusden, Wondelgem, Melle, Sleidinge, Gent, 1865*, p. 1-57; <https://stad.gent/wondelgem/over-dewijk/geschiedenis-van-wondelgem/>;

⁹ DECAVELE, J., *Honderdvijftig jaar kanaal Gent-Terneuzen, Gent, 1977*, p. 9-11.

¹⁰ <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/122211>

3.3.2 Historische kaarten

3.3.2.1 Kaart van Jacob van Deventer (1559)

Jacob van Deventer kan de eerste wetenschappelijke cartograaf van de Nederlanden worden genoemd: hij is de eerste die niet langer de nadruk legt op het picturale karakter van een kaart, maar zich gaat focussen om het werkelijke aanzien van de stad getrouw weer te geven. Gelet op het militaire doel van deze kaarten worden het verloop van het wegennet en de verhoudingen tussen de bouwblokken minutieus aangehouden. Het is wachten tot het einde van de 18de eeuw voor vergelijkbare topografisch nauwkeurige kaarten.¹¹

Op de kaart van Deventer is te zien dat het onderzoeksgebied zich bevindt in de Wondelgemmeersen gekenmerkt door een afwezigheid van bebouwing en het Oude Wondelgem meer ten noorden gelegen op de drogere zandgronden. Het gebied ligt ingesloten door de gegraven waterloop De Lieve (oosten) en de voorloper van de Maïsstraat (westen). Van de Roggestraat was toen duidelijk nog geen sprake.

Figuur 16. Situering van het projectgebied op de kaart van Deventer (bij benadering).

¹¹ A. Capiteyn, L. Charles & M.C. Laleman, *Historische atlas van Gent. Een visie op verleden en toekomst*, Amsterdam, 2007, p. 26-27.

3.3.2.2 Kaart van Horenbault (1619)

De kaart van Horenbault geeft een andere situatie weer dan voorgaande kaart met betrekking tot de onmiddellijke omgeving. Hierop kan men vast stellen dat er zich ten westen van de Lieve, ten noorden van het onderzoeksgebied, een site met walgracht bevindt (CAI locatie 151257¹²). Het gaat hier om de oude kasteelsite van Wondelgem dat de Sint-Baafsabdij als landheer had (WSH015)¹³. Deze 14^e-eeuwse kasteelsite wordt voor het eerst in 1370 beschreven als een tweeledig kasteel met een voorhof en grachten. Doorheen de geschiedenis kent het verschillende bouw – en afbraakfases. Op 8 september 1379 wordt het in brand gestoken waarop de Gentenaren verplicht werden het in zijn oorspronkelijke vorm te herstellen. In 1488 werd het echter gesloopt in opdracht van Gent vanuit strategische militaire overweging. Tegen het midden van de 16e eeuw was de site echter opnieuw in gebruik. Mogelijks betreft de afbeelding op de kaart van Horenbault de reeds ruïneuze vorm van de kasteelsite. In 1809 vermeldt de Atlas Piéton & Boutique het perceel als weiland¹⁴. Op de oude kasteelsite van Wondelgem is staat nu een groots industrieel complex.

Een tweede interessante vermelding op deze kaart is gekend onder het nummer WSH060¹⁵. Op deze locatie ten noorden van het onderzoeksgebied is een (ovalen)omwalde kerk te herkennen. De vrij onduidelijke voorstelling van de kerk laat een hypothese naar voor schuiven dat het zich eveneens in ruïneuze toestand bevond. In 1579 werd de oude Sint-Catharinakerk (een 12^e eeuwse Romaanse kerk in natuursteen volgens literaire bronnen) verwoest tijdens de beeldenstorm en niet meer heropgebouwd. Pas in 1683 werd de bouw aangevat van de nieuwe Sint-Catharinakerk waarop de oude kerk volledig zou gesloopt zijn¹⁶. Op de Cai wordt deze locatie vermeld onder CAI locatie 151255¹⁷.

Het onderzoeksgebied lijkt zich op deze kaart binnen het meersengebied van de Lieve te situeren, waarbinnen op dat moment toch enige vorm van parcellering aanwezig lijkt te zijn. Ten westen van het onderzoeksgebied is bebouwing zichtbaar langs de voorloper van de Maïsstraat.

¹² <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/151257>

¹³ CHARLES, L., LALEMAN, M.C., LIEVOIS, D. & STEURBAUT, P., *Gent*, pp.120-121.

¹⁴ *Idem*

¹⁵ CHARLES, L., LALEMAN, M.C., LIEVOIS, D. & STEURBAUT, P., *Gent*, pp.208-209

¹⁶ *idem*

¹⁷ <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/151255>

Figuur 17. Situering van het projectgebied (bij benadering) op de kaart van Horenbault¹⁸.

3.3.2.1 Kaart van Ferraris (1771 – 1778)

In opdracht van Keizerin Maria-Theresia en Keizer Jozef II werden de Oostenrijkse Nederlanden voor het eerst grootschalig en systematisch topografisch gekarteerd. 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten werden geklasseerd volgens bundels en vergezeld van een beschrijvende tekst. Dit alles gebeurde onder leiding van generaal Joseph-Jean-François Graaf de Ferraris (1726-1814). Het resultaat was een Kabinetskaart in drie exemplaren. Het exemplaar, bestemd voor de Oostenrijkse gouverneur Karel van Lotharingen, is heden in bezit van de Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel. De andere exemplaren bevinden zich in het Rijksarchief in Den Haag en het *Kriegsarchiv* te Wenen.¹⁹

¹⁸ CHARLES, L., LALEMAN, M.C., LIEVOIS, D. & STEURBAUT, P., *Gent*, pp.69

¹⁹ http://www.ngi.be/Common/ferraris_nl.pdf

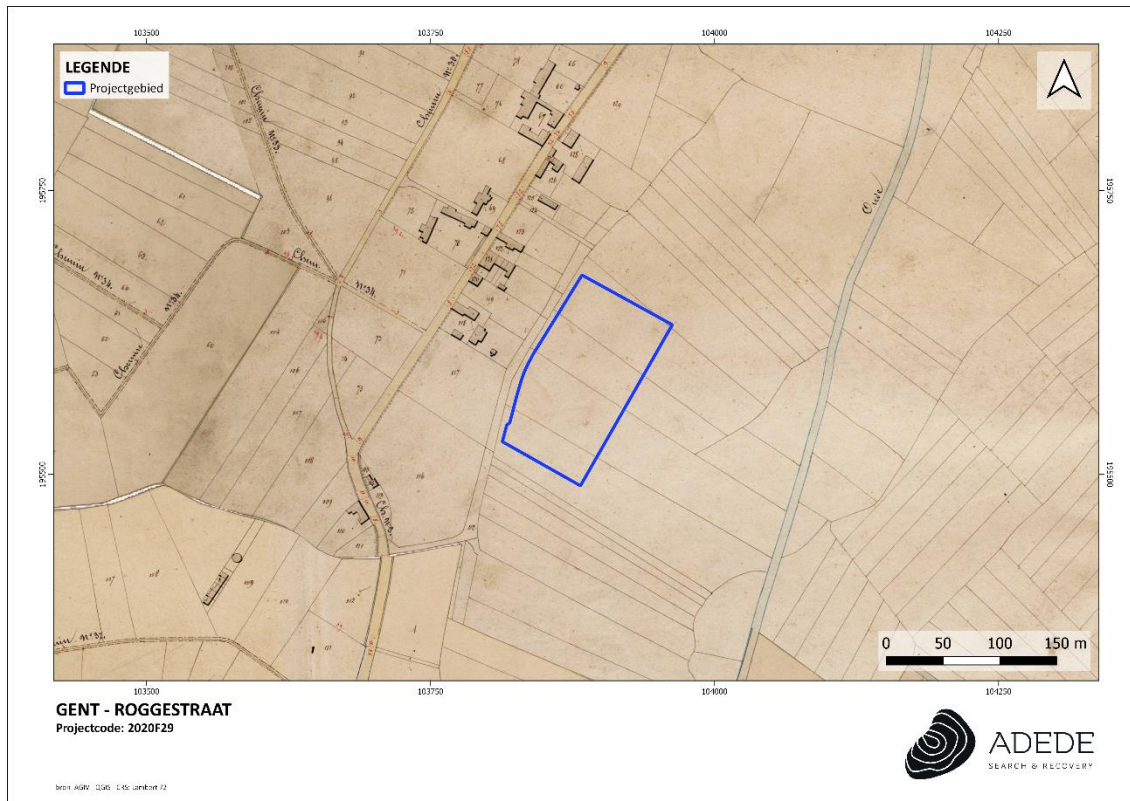
Op de kaart van Ferraris, zoals gegeorefereerd door Geopunt, valt binnen het onderzoeksgebied eveneens een moerassige zone vast te stellen waarbinnen geen bebouwing voorkomt. Ten westen is er opnieuw bebouwing vast te stellen. Het landschap is voorzien van irrigatiekanaaltjes.

Figuur 18. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.

3.3.2.2 *Atlas der Buurtwegen (1840)*

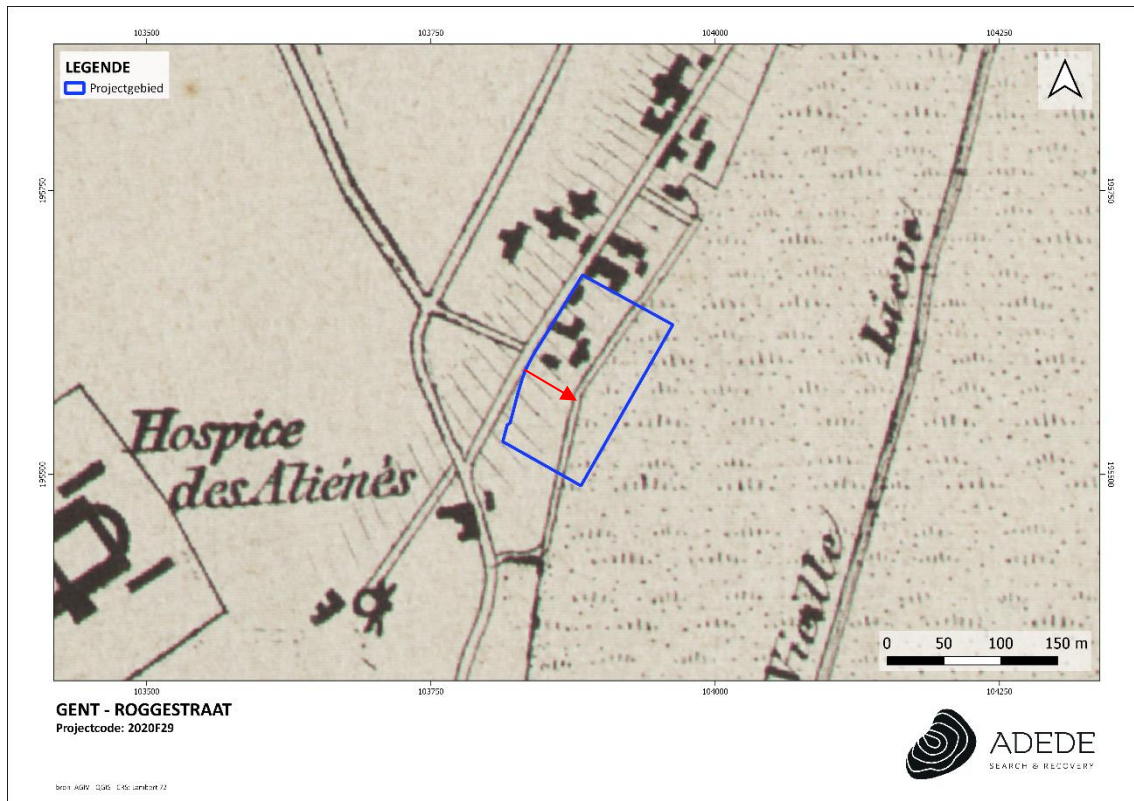
Op onderstaand fragment van de Atlas der Buurtwegen valt een gelijkaardige situatie vast te stellen zoals eveneens het geval was bij de voorgaande kaarten. Er is een indeling in verschillende percelen vast te stellen van de Wondelgemmeersen. Opvallend binnen deze percellering is de herkenbaarheid van de walgrachtsites zoals zichtbaar op de kaart van Horenbault. Ook de contouren van de Roggestraat tekenen zich nu af in de percellering.

Figuur 19. Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen.

3.3.2.3 Topografische kaart Vandermaelen (1846 – 1854)

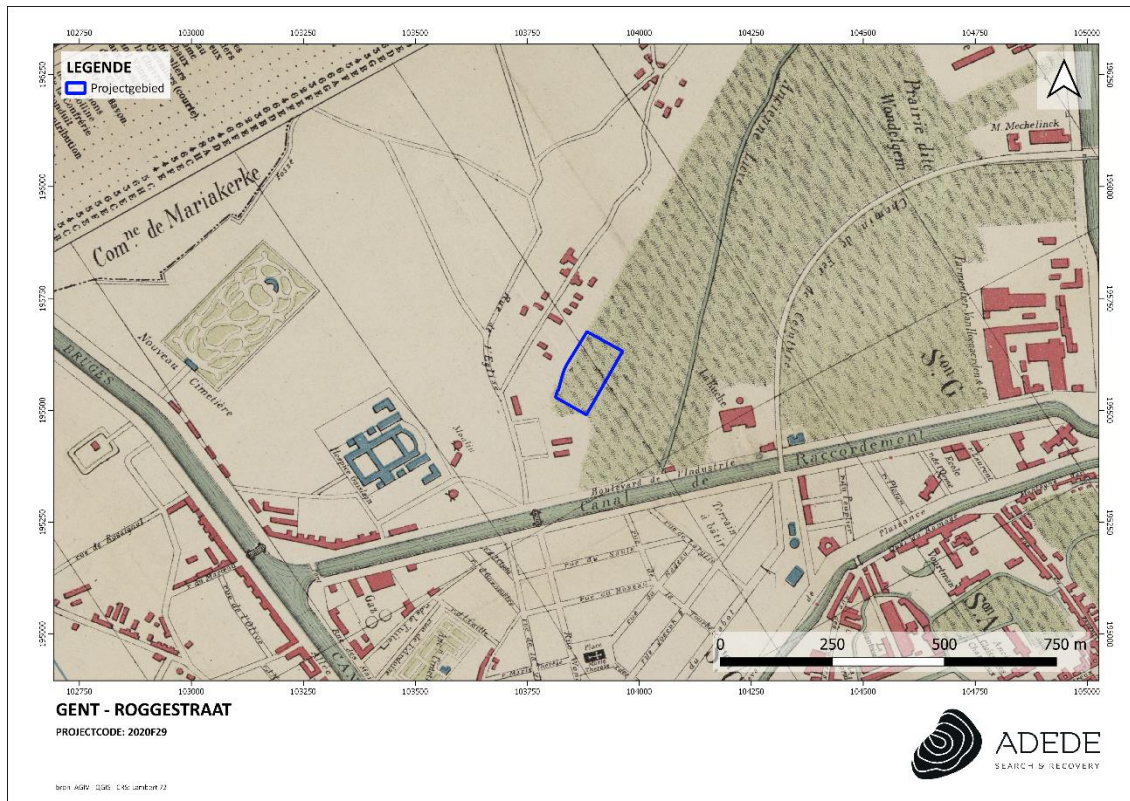
Philippe Vandermaelen (1795-1869) is de stichter van het “Établissement géographique de Bruxelles”. Hij publiceerde de eerste uitgave van een topografische kaart van België op metrische schaal. Voordien waren schalen grafisch, of werden ze uitgedrukt in plaatselijke maten (el, vadem, mijl, ...). Hij werkte samen met Paul Gérard, die na het vertrek van de Hollanders in 1830, in het bezit gebleven was van de punten van tweede en derde orde van de triangulatie van Erzey. Hij maakte verschillende kaarten van België op basis van dit geodetische net en volgens de gewijzigde projectie van Flamsteed. Ook op de kaart van Vandermaelen, zoals gegeorefereerd door Geopunt, is een verschuiving zichtbaar. Het projectgebied ligt in realiteit iets meer naar het oosten, met de westgrens tegen de Roggestraat aan. Het volledige projectgebied is zodus onbebouwd. De waterloop in het oosten (Lieve) staat weergegeven en de Wondelgemmeersen worden opnieuw weergegeven als nat gebied.

Figuur 20. Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen.

3.3.2.4 Kaart van Saurel 1878

Deze kaart van Saurel geeft voor het onderzoeksgebied een nagenoeg identieke situatie als op de kaart van Vandermaelen.

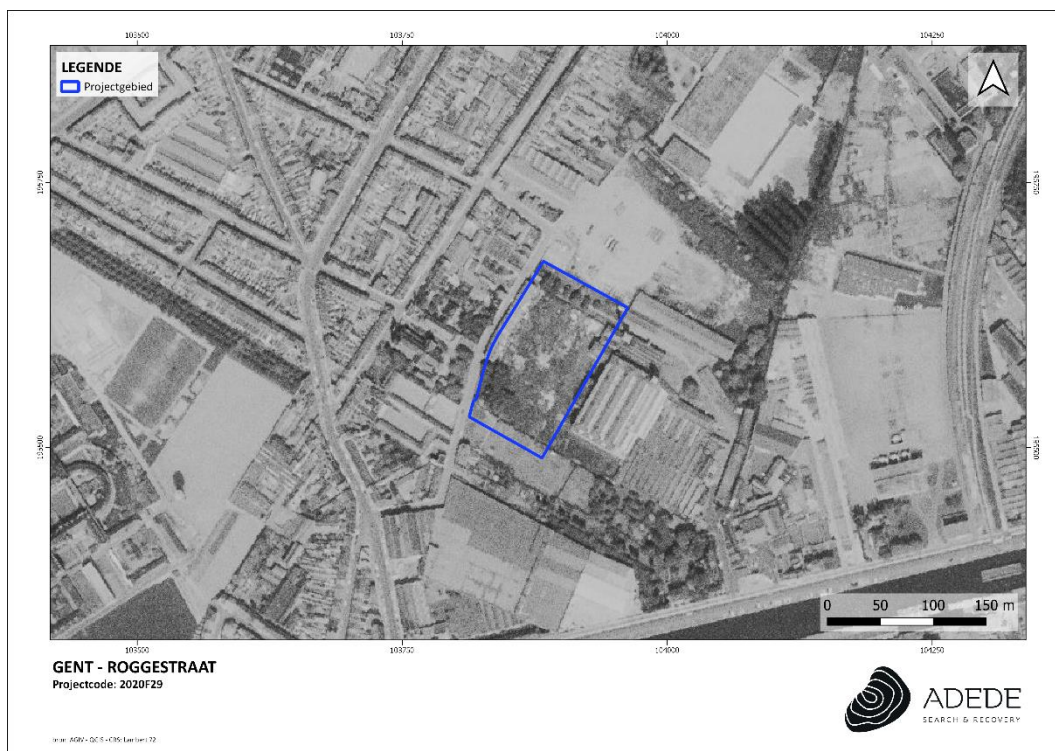

Figuur 21. Situering van het projectgebied op het plan van Saurel.

3.3.3 Historische luchtfoto's²⁰

De luchtfoto uit 1971 toont een onderzoeksgebied dat nog grotendeels onbebouwd is. Enkel langs de Roggestraat lijkt zich een rij bescheiden arbeiderswoningen te bevinden. Op de luchtfoto uit 1990 zijn de huisjes opnieuw verdwenen. Op geen van beide foto's is van de huidige brandweerkazerne op dat moment al sprake. Het onderzoeksgebied zal een braakliggend terrein blijven tot wanneer rond 2005-2006 de brandweerkazerne wordt opgericht op het terrein. De vandaag aanwezige gracht tussen de Roggestraat en de westgevel van de kazerne lijkt pas te zijn aangelegd in functie tijdens de aanleg van de kazerne.

²⁰ www.geopunt.be

Figuur 22. Situering van het projectgebied op de luchtfoto uit 1971.

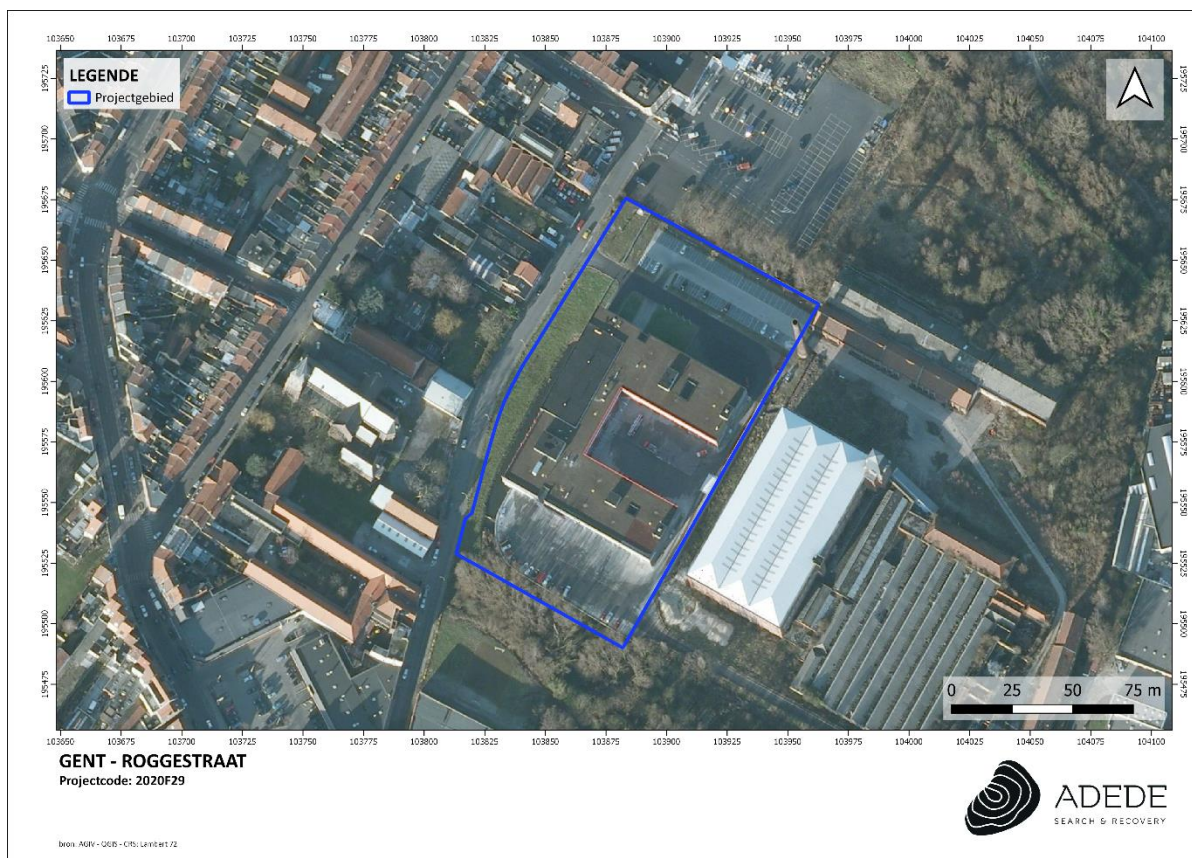
Figuur 23. Situering van het projectgebied op de luchtfoto uit 1979 - 1990.

Figuur 24. Situering van het projectgebied op de luchtfoto uit 2000 - 2003.

Figuur 25. Situering van het projectgebied op de luchtfoto uit 2005-2007.

Figuur 26. Situering van het projectgebied op de luchtfoto uit 2008-2011.

3.4 Archeologische situering van het projectgebied

Hieronder wordt een beeld geschept van de archeologische en cultuurhistorische ruimtelijke context van het onderzoeksgebied aan de hand van de Centrale Archeologische Inventaris. Gezien het verschil in landschappelijke context en hun irrelevantie voor de archeologische waardering van onderhavig onderzoeksgebied zullen de vele CAI-meldingen die zich binnen de historische omwalling van Gent bevinden hier niet worden besproken.

Figuur 27. Situering van enkele CAI locaties in de omgeving van het projectgebied.

Binnen het onderzoeksgebied werd nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd, in de nabijheid ervan zijn er echter een aantal archeologische vaststellingen en vermeldingen. CAI locaties 151255, 151257 en 151258 werden reeds bij de kaart van Horenbault beschreven (supra) en zijn indicatoren op basis van deze kaart.

CAI locatie 208575

Hoewel er een laatmiddeleeuws spoor met enkele aardewerkfragmenten en een wetsteen werden aangetroffen, kadert dit onderzoek uitgevoerd door ADEDE in 2013 voornamelijk binnen de industriële

periode waarbij voornamelijk muurresten werden aangetroffen²¹. Deze onderzoekslocatie bevond zich deels binnen de Wondelgemmeersen, waarbij de grens duidelijk zichtbaar was en gekenmerkt werd door een totale afwezigheid van archeologische sporen.

CAI locatie 157868

Betreft een losse neolithische vondst ter hoogte van de Geuzenberg, meerbepaald een geretoucheerd neolithische kling.

In 2015 werd er door BAAC Vlaanderen een archeologische opgraving uitgevoerd op de terreinen tussen de Zeilschipstraat en de pakketbootstraat. De aanleiding voor deze opgraving was een archeologisch vooronderzoek dat werd uitgevoerd door All Archeo een jaar eerder.

Op deze locatie werden er sporen aangetroffen die teruggaan tot de metaaltijden, Romeinse periode, middeleeuwen en postmiddeleeuwen.

Er werd een kuil met aardewerk aangetroffen uit de late IJzertijd. Voor de Romeinse periode zijn er 4 brandrestengraven aangetroffen waarbij het mogelijk was drie ervan te dateren aan de hand van aardewerk. Uit de middeleeuwse periode zijn in totaal 8 hoofdgebouwen, zeven bijgebouwen en 5 waterputten aangetroffen²².

Op de terreinen van de UCO site, gelegen ten noorden van het onderzoeksgebied zijn er door de stadsdienst archeologie van Gent enkele niet-gepubliceerde vaststellingen gedaan. Het industriële terrein lijkt opgehoogd geweest te zijn met een zandpakket waarin menselijke resten aangetroffen werden. Hierdoor wordt vermoed dat de aangebrachte grond afgegraven werd rond de voormalige Sint-Catharinakerk met bijhorend kerkhof op de locatie waar tegenwoordig de watertoren zich bevindt²³.

ID 18263

Vastgesteld bouwkundig erfgoed Fabriek zogenaamd "Usines Pol Madou". met bijhorende directeurswoning zogenaamd "maison blanche" en op vandaag het consulaat van Zweden²⁴

²¹ De Smaele B., Pieters H. 2013

²² SWAELENS, C., BAYENS, N. & PAWELCZAK, P., 2016

²³ BRU, M-A, 2016, pp. 26.

²⁴ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/18263>

4 Besluit

4.1.1 Archeologische waardering

Aan de hand van de geraadpleegde historische en cartografische bronnen is het mogelijk een degelijk onderbouwde inschatting te maken wat betreft de aanwezigheid van archeologische sporen binnen de contouren van het onderzoeksgebied. Historische bronnen beschrijven het onderzoeksgebied en haar omgeving binnen de Wondelgemmeersen als een nat gebied gekenmerkt door een afwezigheid van bebouwing. Aan de hand van de geraadpleegde cartografische bronnen en de ligging van het onderzoeksgebied lijkt het gebied geen deel uit te maken van de ontwikkeling van Gent en evenmin van het Oude Wondelgem.

Hoewel een melding op de Centraal Archeologische Inventaris handelt over een lithische vondst waargenomen in 1981, bestaat er geen expliciete verwachting naar het aantreffen van steentijdartefactsites. De landschappelijke context van deze vondst is bovendien moeilijk te vergelijken met die van het onderzoeksgebied. De aan- of afwezigheid van sporen uit de periodes vanaf de metaaltijden, Romeinse periode tot aan de middeleeuwen kan aan de hand van het bureauonderzoek niet met zekerheid aangetoond worden waardoor voor deze periodes een eerder algemene verwachting wordt voorgesteld. Een opgraving van Adede uit 2013 uitgevoerd net ten zuiden van het onderzoeksgebied merkte een duidelijke afbakening van de Wondelgemse Meersen in het sporenensemble, m.n. een complete afwezigheid van archeologische sporen binnen de opgravingszone die zich binnen het Meersengebied bevond.

De bouwwerken begin 21ste eeuw in het kader van de aanleg van de brandweerkazerne hebben mogelijk ook al een destructieve impact gehad op het bodemarchief.

Gezien de ligging binnen de natte context van de Wondelgemmeersen, de 20^e-eeuwse situering van het onderzoeksgebied in een industriegebied, gekoppeld aan de gekende waarden en onderzoeken uit de omgeving laten een heel lage tot onbestaande archeologische verwachting vermoeden.

4.1.2 Potentieel tot kennisvermeerdering

Het potentieel tot kennisvermeerdering wordt eerder laag ingeschat. Het bureauonderzoek heeft aangetoond dat er zich geen bebouwing voordeed binnen de omgeving van het onderzoeksgebied. De huidige situatie van de omgeving is een gevolg van de 20^e-eeuwse industrialisatie die heeft plaatsgevonden binnen een ophoging van de oude Wondelgemmeersen²⁵.

²⁵ Zoals vastgesteld door de Stadsdienst archeologie Gent bij nabijgelegen onderzoek

Gezien de ligging van deze geplande ingrepen op historische kaarten binnen een gebied dat gekenmerkt wordt door een afwezigheid van bebouwing en gelegen is in een natte zone bestaat er een lage verwachting wat betreft het aantreffen van archeologische restanten.

Bijkomend kan er reeds een verstoring vermoed worden veroorzaakt tijdens de bouw van de bestaande brandweerkazerne en bijbehorende infrastructuur. Het potentieel tot kennisvermeerdering van het onderzoeksgebied wordt bijgevolg heel laag tot onbestaande ingeschat.

4.1.3 Afweging verder onderzoek

Het bureauonderzoek uitgevoerd door ADEDE bvba heeft aangetoond dat er een lage verwachting bestaat naar het aantreffen van archeologische restanten binnen de contouren van het onderzoeksgebied. Door de geplande ingrepen zal het potentiële bodemarchief echter verstoord worden ter hoogte van de geplande nieuwbouw.

Vooraf het hierboven beschreven lage kennisvermeerderingspotentieel van verder onderzoek zorgt er voor dat een verderzetting van het archeologisch onderzoek de toets van een kostenbatenanalyse niet overleeft. ADEDE bvba acht het bijgevolg niet wenselijk om verder vooronderzoek uit te voeren.

5 Bibliografie

- Bru, M-A, 2016, Archeologienota 2016I97, Maïsstraat, UCO-site.
- Capiteyn, L. Charles & M.C. Laleman, Historische atlas van Gent. Een visie op verleden en toekomst, Amsterdam, 2007, p. 26-27.
- L. Charles, Laleman, M.C., Lievois, D. & STeurbaut, P., Van walsites en speelhoven. Het Vrije van Gent bij Jacques Horenbault (1619), Gent, 2008.
- L. Charles & M.C. Laleman, Het Gent Boek, Gent, 2006, p. 138 ;p. 143 & J. Decavele, De eeuwenoude Gentse zeehavenambitie, Gent, 2010, pp. 1-2.
- L. Charles & M.C. Laleman, Het Gent Boek, Gent, 2006, p. 51. & M.C. Laleman et al., Het Panoramisch Gezicht op Gent 1534, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis & Oudheidkunde te Gent, nr. 68, 2014, Gent, p. 167.
- De Smaele B., Pieters H. 2013: Archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem op de site Filature du Rabot te Gent (prov. Oost-Vlaanderen), Adede Archeologisch Rapport 46, Gent.
- J. Decavele, De eeuwenoude Gentse zeehavenambitie, Gent, 2010, pp. 1-2.
- J., Decavele, Honderdvijftig jaar kanaal Gent-Terneuzen, Gent, 1977, p. 9-11.
- SWAELENS, C., BAYENS, N. & PAWELCZAK, P., Evaluatieverslag: Archeologische opgraving Gent, Zeilschipstraat, (BAAC Vlaanderen Rapport), Bassevelde, 2016.

Internetbronnen:

- <https://cai.onroenderfgoed.be/>
- <http://www.gentblogt.be/2014/07/11/89438>
- http://historic-cities.huji.ac.il/mapmakers/braun_hogenberg.html
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/122210>
- http://www.ngi.be/Common/ferraris_nl.pdf
- <http://www.oudedokken.be/oude-dokken/geschiedenis/>
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/37/Braun_Gent_UBHD.jpg
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/27/Ghent_by_Jacob_Van_Deventer%2C_BN_1.jpg
- <https://stad.gent/wondergem/over-de-wijk/geschiedenis-van-wondergem>
- <http://www.geopunt.be/>
- <https://dov.vlaanderen.be/>

6 Lijst van figuren

Figuur 1. Situering van het projectgebied op het kadasterplan.	- 11 -
Figuur 2. Situering van het projectgebied op het gewestplan.	- 12 -
Figuur 3. Situering van de geplande werken.	- 14 -
Figuur 4. Hydrografische context van het onderzoeksgebied.	- 23 -
Figuur 5. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m.	- 24 -
Figuur 6. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m (detail).	- 25 -
Figuur 7. Hoogteprofielen van het projectgebied.	- 25 -
Figuur 8. Situering van het projectgebied op de tertiair geologische kaart.	- 27 -
Figuur 9. Situering van het projectgebied op de quartair geologische kaart.	- 27 -
Figuur 10. Uitleg types op de quartair geologische kaart.	- 28 -
Figuur 11. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart.	- 28 -
Figuur 12. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart.	- 29 -
Figuur 13. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart.	- 30 -
Figuur 14. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.	- 31 -
Figuur 15. Situering van het projectgebied met aanduiding stadsomwallingen en -poorten.	- 32 -
Figuur 16. Situering van het projectgebied op de kaart van Deventer (bij benadering).	- 35 -
Figuur 17. Situering van het projectgebied (bij benadering) op de kaart van Horenbault.	- 37 -
Figuur 18. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.	- 38 -
Figuur 19. Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen.	- 39 -
Figuur 20. Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen.	- 40 -
Figuur 21. Situering van het projectgebied op het plan van Saurel.	- 41 -
Figuur 22. Situering van het projectgebied op de luchtfoto uit 1971.	- 42 -
Figuur 23. Situering van het projectgebied op de luchtfoto uit 1979 - 1990.	- 42 -
Figuur 24. Situering van het projectgebied op de luchtfoto uit 2000 - 2003.	- 43 -
Figuur 25. Situering van het projectgebied op de luchtfoto uit 2005-2007.	- 43 -
Figuur 26. Situering van het projectgebied op de luchtfoto uit 2008-2011.	- 44 -
Figuur 27. Situering van enkele CAI locaties in de omgeving van het projectgebied.	- 45 -